

EXAMENSARBETE

Hösten 2007

Lärarytbildningen

Pedagogers kommunikation med elever

En studie av den språkliga interaktionen i klassrummet ur
ett genusperspektiv

Författare
Jenny Nilsson
Kristina Nilsson

Handledare
Sigurd Rothstein

Pedagogers kommunikation med elever

En studie av den språkliga interaktionen i klassrummet ur
ett genusperspektiv

Abstract

Uppsatsen har skrivits i syftet att jämföra pedagogers avsikter i sin språkliga kommunikation med pojkar och flickor med deras faktiska agerande i klassrummet. Tanken var även att med denna jämförelse synliggöra den eventuella diskrepansen mellan pedagogers avsikter och deras handlingar. För att undersöka detta har systematiska observationer och semistrukturerade intervjuer med tre pedagoger, som undervisar i skolår 4-6, genomförts. Då både observationer och intervjuer gjordes gavs ett nyanserat resultat till bearbetningen av problemformuleringen: Hur tänker pedagoger om sin interaktion med elever ur ett genusperspektiv? Hur kommunicerar pedagoger med elever ur ett genusperspektiv? Hur förhåller sig ovanstående två frågeställningar till varandra? Resultatet av observationsstudien visade på relativt stora skillnader mellan de tre observerade pedagogernas kommunikation med pojkar och flickor. Det totala resultatet visade att av pedagogernas interaktioner i klassrummet riktade sig 44 % till flickor och 56 % till pojkar. I analysen jämförs resultaten med de kompletterande intervjuerna vilket gör att det i diskussionen framträder en bild av att pedagogerna upplever det som att de behandlar flickor och pojkar lika i klassrummet men att detta inte stämmer överens med deras faktiska handlande. Uppsatsen avslutas med slutsatsen att en medvetenhet kring genusfrågor inte garanterar ett genusmedvetet agerande.

Ämnesord: Skola, pedagog, elev, interaktion, talutrymme, kommunikation, genus

INNEHÅLL

1 INLEDNING	6
1.1 SYFTE.....	7
1.2 DEFINITIONER	7
1.3 TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER.....	8
2 FORSKNINGSBAKGRUND	9
2.1 STYRDOKUMENTEN	9
2.1.1 <i>Den dolda läroplanen</i>	10
2.2 TIDIGARE FORSKNING.....	11
2.2.1 <i>Svensk forskning</i>	11
2.2.2 <i>Övrig nordisk forskning</i>	14
2.2.3 <i>Internationell metaanalys</i>	15
2.2.4 <i>Sammanställning av forskning</i>	16
3 PROBLEMFÖRMULERING	18
4 METOD	19
4.1 VAL AV METOD.....	19
4.1.1 <i>Observationsschema</i>	19
4.1.2 <i>Intervjumall</i>	20
4.2 URVAL.....	20
4.3 GENOMFÖRANDE.....	21
4.3.1 <i>Observation</i>	21
4.3.2 <i>Intervju</i>	22
4.4 ETISKA ÖVERVÄGANDEN	22
4.5 TRANSKRIPTIONER	22
5 RESULTAT	23
5.1 SAMMANSTÄLLNING AV OBSERVATIONER	24
5.1.1 <i>Sammanställning av de tre pedagogerna</i>	24
5.1.2 <i>Pedagog A</i>	27
5.1.3 <i>Pedagog B</i>	28
5.1.4 <i>Pedagog C</i>	29
5.1.5 <i>Fördelning av uppmuntran/kritik</i>	29
5.2 SAMMANSTÄLLNING AV INTERVJUER	30
5.2.1 <i>Pojkars och flickors talutrymmen i klassrummet</i>	30
5.2.2 <i>Initiativ till interaktion</i>	30
5.2.3 <i>Fördelning av uppmuntran respektive kritik</i>	31
5.2.4 <i>Elevernas uppfattning om kommunikationen i klassrummet</i>	32
5.2.5 <i>Pedagogernas tidigare reflektioner över genusfrågor</i>	32
6 ANALYS	34
6.1 ÖVERGRIPANDE ANALYS	34
6.2 ANALYS AV PEDAGOGERNAS RESULTAT	35
6.2.1 <i>Pedagog A</i>	35
6.2.2 <i>Pedagog B</i>	35
6.2.3 <i>Pedagog C</i>	36
6.3 JÄMFÖRANDE ANALYS.....	36

7 DISKUSSION OCH SLUTSATS.....	38
7.1 DISKUSSION.....	38
7.2 METODDISKUSSION	41
7.3 SLUTSATS	42
7.3 FORTSATT FORSKNING.....	42
8 AVSLUTNING	44
9 SAMMANFATTNING	45
REFERENSLISTA.....	47
BILAGA 1. OBSERVATIONSSCHEMA.....	49
BILAGA 2. INTERVJUMALL.....	50
BILAGA 3. OBSERVATIONSSAMMANSTÄLLNING	51

1 Inledning

Att erkänna att man bemöter pojkar och flickor olika är idag inte socialt accepterat. Det är lätt att hävda att man behandlar pojkar och flickor lika trots att forskning inom området visar något annat.

Vuxna som vistas tillsammans med barn gör skillnad på flickor och pojkar. Det visar så gott som all forskning inom området.

SOU 2004:115 s 54 i Hedlin, 2006, s 57

Einarsson och Hultman (1984) menar att vi redan från födseln bemöts olika av människor omkring oss beroende på vårt kön. Ett exempel på detta är tonfallet i tilltal som växlar från ett mjukare tilltal till flickor till ett robustare tilltal till pojkar, något som varar fram till skolåldern. Olika bemötande av pojkar och flickor sker ofta omedvetet och förekommer troligtvis överallt i samhället. Eftersom skolan är en del av samhället finns detta beteende även där. Detta trots att olika bemötande av pojkar och flickor går emot det som står i Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet, Lpo 94.

Skolan skall aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter. Det sätt på vilket flickor och pojkar bemöts och bedöms i skolan, och de krav och förväntningar som ställs på dem, bidrar till att forma deras uppfattningar om vad som är kvinnligt och manligt. Skolan har ett ansvar för att motverka traditionella könsmonster. Den skall därför ge utrymme för eleverna att pröva och utveckla sin förmåga och sina intressen oberoende av könstillhörighet.

Skolverket, 2003, s 4

I Lpo 94 står det även att "Läraren skall /.../ verka för att flickor och pojkar får ett lika stort inflytande över och utrymme i undervisningen" (Skolverket, 2003, s 13). Här får pedagogen klara direktiv om vad som ska åstadkommas. Flickor och pojkar ska få samma utrymme i undervisningen. Läroplanens definition lika stort utrymme innefattar även utrymmet till språklig kommunikation med pedagogen. Att läroplanens direktiv för skolans verksamhet återspeglas i skolan är kanske inte alltid en självklarhet.

Barn uppfattar olika beteenden som vuxna i deras omgivning har och lär sig av dessa. Eftersom barn även tar efter vuxnas beteenden är det ständigt relevant att arbeta med vår

genusmedvetenhet (Berg, 2001). Kunskap förmedlas till eleverna inte bara genom ord utan också genom handlingar. Molloy (1992) betonar att det inte finns någon objektiv pedagog utan att pedagoger också är män och kvinnor som genom sitt beteende förmedlar olika budskap till eleverna. ”Vad vi själva uppfattar som ett önskvärt och korrekt ’manligt’ och ’kvinnligt’ beteende, blir därmed också vad vi indirekt kommer att lära ut till våra elever” (Molloy, 1992, s 48). Pedagogen är en vuxen som barnen träffar under en stor del av dagen och är därigenom en viktig förebild för barn. Genom sitt agerande i klassrummet och den inverkan det har på eleverna kan pedagogen påverka elevernas handlande även ute i samhället. För att kunna ändra ett beteende måste man bli medveten om sitt agerande. Detta kan inte åstadkommas om inte beteendet synliggörs för individen (Hedlin, 2006).

Pedagogens kommunikation med pojkar och flickor är ett förhållandevis outforskat område i Sverige. De studier som har gjorts kring kommunikationen lägger ofta fokus på talutrymmets fördelning mellan flickor och pojkar. Det finns även studier som behandlar innehållet i kommunikationen och skillnader i tilltal till pojkar och flickor men dessa undersökningar är få. I tidigare studier som gjorts i detta område har observation tillsammans med intervju eller enbart observation använts som metod. Även i denna uppsats undersökning används observation och intervju för att undersöka kommunikationen i klassrummet men genom att det är samma pedagoger som deltar i både observationerna och intervjuerna ges en möjlighet till en jämförande analys, något som tillför ämnesområdet en ny aspekt.

1.1 Syfte

Denna undersöknings fokus är den språkliga kommunikationen mellan pedagog och elev. Syftet med undersökningen är att jämföra pedagogers avsikter i sin interaktion med pojkar och flickor med deras faktiska agerande i klassrummet. Syftet är även att genom denna jämförelse synliggöra den eventuella diskrepansen mellan pedagogers avsikter och deras agerande.

1.2 Definitioner

Genom hela uppsatsen används några centrala begrepp som är tolkningsbara. Nedan presenteras i vilken betydelse de används i denna uppsats. Begreppen interaktion och kommunikation används synonymt i uppsatsen för att beskriva det *språkliga* samspelet mellan pedagog och elev. Talutrymme används för att beskriva flickors respektive pojkars andel av

den totala språkliga kommunikationen mellan pedagog och elev i klassrummet. Genus används i uppsatsen i betydelsen det socialt skapade könet.

1.3 Teoretiska utgångspunkter

Undersökningen utgår från att kommunikationen har en avgörande betydelse för individens utveckling och att pedagogens kommunikativa roll är av stor betydelse i klassrummet.

Den ena av uppsatsens teoretiska utgångspunkter är Vygotskijs tankar om språk och socialt samspel. Vygotskij anser att det sociala samspelet är viktigt för individens utveckling. I skolan finns detta samspel mellan pedagog och elev och även mellan elev och elev. Språk är enligt Vygotskij ett dubbelt redskap. Förutom att fungera som en individuell tankeprocess fungerar språket även som en kommunikationsprocess (Dysthe, 1996; Stensmo, 1994).

Den andra av uppsatsens teoretiska utgångspunkter grundar sig på Bakhtins dialogbegrepp. Bakhtin menar att språket har som främsta funktion att möjliggöra kommunikation med andra människor och att kommunikation med andra är nödvändigt för självuppfattningen. Som individer uppfattar vi oss själva genom andras intryck av oss. Vad andra ser och uttrycker genom språk ger oss en bild av vem vi är. Detta gör att omvärldens påverkan på individen är stor. Pedagogens kommunikation med eleven är därmed viktig för elevens självuppfattning och även för relationen mellan pedagog och elev (Dysthe, 1996).

2 Forskningsbakgrund

I forskningsbakgrunden presenteras först styrdokumentens betydelse för jämställdhet i skolan. Därefter redovisas tidigare forskning kring kommunikation i klassrummet ur ett genusperspektiv.

2.1 Styrdokument

Skolans verksamhet ska utformas i enlighet med styrdokumentet. Skollagen ger övergripande direktiv för hela svenska skolsystemet. I läroplanerna finns de regelverk som de olika skolformerna i skolsystemet ska följa.

I skollagen (2002) står det i första kapitlet, paragraf 2 ”Särskilt skall den som verkar inom skolan /.../ främja jämställdhet mellan könen” (s 2). Denna lag berör många i samhället, inte bara pedagoger utan även andra yrkeskategorier verksamma inom skolan och inte minst elever. Trots att lagen berör många människor i samhället ger den inget klart direktiv då det står att jämställdhet ska *främjas* och inte att det ska *vara* jämställt.

Jämställdhet i bemärkelsen att behandla könen lika har genomgående varit en del av skolans läroplaner. Redan i läroplanen från 1962 tydliggjordes att skolan skulle arbeta för att könen skulle ha samma rättigheter. I de efterföljande läroplanerna, Lgr 69 och Lgr 80, blev det än tydligare att skolan skulle verka för jämställdhet mellan män och kvinnor (Berg, 2001).

I dagens läroplan för det obligatoriska skolväsendet, Lpo 94 (Skolverket, 2003), står det att skolan ska vila på demokratins grund och att grundläggande värderingar ska finnas i skolan och förmedlas till eleverna. Dessa värderingar är bland annat jämställdhet mellan kvinnor och män, människolivets okränkbarhet och alla människors lika värde. Uppdraget som pedagog är att följa dessa grundläggande värden och att klart ta avstånd mot sådant som strider mot dessa. I Lpo 94 får pedagogen även direktiv om att ”/.../ verka för att flickor och pojkar får ett lika stort inflytande över och utrymme i undervisningen” (Skolverket, 2003, s 13).

Jämställdheten mellan kvinnor och män förtydligas ytterligare i Lpo 94.

Skolan skall aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter. Det sätt på vilket flickor och pojkar bemöts och bedöms i skolan, och de krav och förväntningar som ställs på dem, bidrar till att forma deras uppfattningar om vad som är kvinnligt och manligt. Skolan har ett ansvar för att motverka traditionella könsmonster. Den skall därför ge utrymme för eleverna att pröva och utveckla sin förmåga och sina intressen oberoende av könstillhörighet.

Skolverket, 2003, s 4

Även i läroplanen för förskolan, Lpfö 98, tas jämställdhetsfrågan upp.

Vuxnas sätt att bemöta flickor och pojkar liksom de krav och förväntningar som ställs på dem bidrar till att forma flickors och pojkars uppfattning om vad som är kvinnligt och manligt. Förskolan skall motverka traditionella könsmonster och könsroller. Flickor och pojkar skall i förskolan ha samma möjligheter att pröva och utveckla förmågor och intressen utan begränsningar utifrån stereotypa könsroller.

Skolverket, 2005, s 4

Detta visar att jämställdhet är en fråga som inte är beroende av ålder utan ska betonas i alla åldersgrupper. Det tyder också på att jämställdhet inte är ett givet tillstånd utan kräver fortgående arbete genom hela skoltiden.

2.1.1 Den dolda läroplanen

Broady (1981) hävdar att det finns ytterligare en läroplan förutom den officiella. Broady hänvisar till Jackson som, efter ett begränsat antal observationer i amerikanska klassrum under 1960-talet, myntade begreppet the hidden curriculum – den dolda läroplanen. Begreppet innebär i princip motsatsen till den officiella läroplanen, som talar om samarbete, elevinitiativ och kopplingar till elevernas erfarenheter. Broady hänvisar vidare till en dansk studie som listar de dolda krav som skolan har på eleverna. Dessa krav är att eleverna ska arbeta individuellt, vara uppmärksamma, kunna vänta, kontrollera sig motoriskt och verbalt, undertrycka sina egna erfarenheter och underordna sig lärarens osynliga auktoritet. Broady citerar Jacksons påstående om att den dolda läroplanen skulle gå ut på att lära eleverna tålamod.

Utan den här förmågan skulle livet bli miserabelt för de som måste tillbringa sin tid i våra fängelser, våra fabriker, våra kontor och våra skolor.

Jackson, 1968, s 18 i Broady, 1981, s 116

Einarsson och Hultman (1984) har vidareutvecklat tankarna bakom den dolda läroplanen och kommit fram till att det finns ytterligare en inofficiell läroplan, den dubbla dolda läroplanen. Den dubbla dolda läroplanen innebär att den dolda läroplanen gäller med olika villkor för pojkar och flickor. Flickorna måste följa den dolda läroplanens regler, en dygd som ger belöning i form av goda skolresultat. Pojkarna däremot kan bryta mot flera av skolans dolda sociala regler, exempelvis genom att ta sig en plats i klassrummets offentliga diskussion, något som kanske inte direkt gynnar skolresultaten men som i förlängningen kan leda till en större delaktighet i den offentliga samhällsdebatten.

Karlsson (2003) anser att läroplanerna är ett ideal som inte överensstämmer med verkligheten i skolan och att villkoren för pojkar och flickor i skolan inte alltid är de samma. Ejeman och Molloy (1997) instämmer i att läroplanen inte överensstämmer med verkligheten i klassrummet. Flickorna förlorar mest på detta förhållande då de får en passiv roll i klassrummet. Denna roll tar flickorna, enligt Einarsson och Hultman (1984), även med sig ut i samhället

Anledningen till att det finns en dold läroplan brukar enligt Einarsson och Hultman (1984) förklaras med att lärarkåren försvarar medelklassens intressen. Om den dubbla dolda läroplanen ska följa samma förklaringsmönster så är det männen som vill förhindra kvinnorna att sticka upp i samhällsdebatten. Detta resonemang blir dock svårt att tillämpa i en miljö som skolan, som domineras av kvinnor. Einarsson och Hultman ställer sig frågande till hur stor del pedagogen har i bevarandet av könsroller men påpekar att man inte får glömma bort elevernas egen roll i bevarandet av könsroller.

2.2 Tidigare forskning

Avsnittet tidigare forskning inleds med att svensk forskning inom området redovisas. Därefter presenteras övrig nordisk forskning och en internationell metaanalys. Avsnittet avslutas med en sammanställning av forskningsresultaten.

2.2.1 Svensk forskning

Einarsson och Hultmans (1984) studie om språk och kön i skolan sträckte sig över alla åldersgrupper i nuvarande grundskolan och ingick i ett mer omfattande forskningsprojekt om språk och kön i skolan. Einarsson och Hultman gjorde ett flertal klassrumsobservationer och

koncentrerade sig på kommunikationen i klassrummet och på vilka skillnader det fanns mellan pojkars och flickors talspråk. Resultaten som Einarsson och Hultman fick överensstämmer med tidigare studier som talar om tvåtredjedelsregeln i våra klassrum. Regeln innebär att pedagogen talar två tredjedelar av all taltid i klassrummet. Einarsson och Hultman utvidgade genom sin studie detta begrepp till att även gälla elevernas taltid. Av den återstående tredjedelen står pojkarna för två tredjedelar av taltiden och flickorna för en tredjedel vilket betyder att flickorna får en niondel av den totala taltiden. Einarsson och Hultman fann även att talutrymmet var olika fördelat över individerna i gruppen och att det ofta var ett fåtal som stod för majoriteten av samtalen på offentlig nivå medan några elever i princip inte sa något alls.

En studie gjord av C. Einarsson (2003) kartlägger elevernas interaktion med pedagogen genom 58 klassrumsobservationer. Studien undersöker även pedagogens uppfattning av interaktionen genom intervjuer. Resultaten C. Einarsson presenterar visar att pojkar förfogar över 56 % av interaktionen med pedagogen och flickorna 44 %. Pojkarnas dominans var i studien genomgående under hela grundskolan, detta tyder enligt C. Einarsson på att könsrollsmönstret utvecklas tidigt och sedan är konstant.

C. Einarssons resultat visar att elevernas ålder påverkar hur kommunikationen i klassrummet ser ut och i vilken utsträckning elev respektive pedagog tar initiativ till kontakt. I år 4-6 kommunicerar pojkar mer med pedagogen oavsett om pedagogen är man eller kvinna. Undersökningen visar också att pojkar tar initiativ till kommunikation med pedagogen i större grad än flickor. Pojkar tar initiativ till kommunikation med manliga pedagoger i större grad än de gör med kvinnliga pedagoger men i båda fallen tar pojkarna mer initiativ till kommunikation än flickorna gör. C. Einarsson presenterar hypotesen att pedagogens handlande får återverkningar i elevernas agerande. Pedagogens fördelning av talutrymmet får följaktligen konsekvenser för pojkars och flickors initiativ till kommunikation.

I C. Einarssons intervjuer framkom det att pedagogerna upplevde att de har olika mycket interaktion med pojkar respektive flickor. Pedagogerna uppfattade det som att eleverna tar för sig olika mycket i klassrummet och att pojkarna tar för sig på flickornas bekostnad. Uppfattningen hos de intervjuade pedagogerna var att pojkarnas dominans över talutrymmet har ökat över tiden och att pojkarna nu tar upp större del av talutrymmet än de tidigare gjort.

Lärarna ser det alltså som om det är eleverna som skapar och upprätthåller de traditionella könsrollsmönstren där pojkar tar mer utrymme än flickorna. Lärarna berättar dock inte något om sin egen roll i dessa könsrolldifferentierande processer. De framställer det alltså som om det vore eleverna som skapar skillnaderna mellan pojkar och flickor. Klassrumsobservationerna visar dock att det vanligtvis är lärare och elever som *tillsammans* skapar och upprätthåller olika utrymme för pojkar och flickor när så var fallet.

C. Einarsson, 2003, s 159

Öhrn (1990) har gjort en observations- och intervjustudie av högstadieelevers interaktion med pedagogen i klassrummet. Studien baserar sig på observationer av fem klasser i sju studiegrupper och intervjuer med pedagoger och elever i tre av klasserna. Pedagogernas egna kommentarer om klasserna var att två av dessa dominerades av pojkarna, två av flickorna och att en så att säga var neutral. Resultaten från studien blev att i fem av de sju grupperna dominerade pojkarna och således dominerade flickorna i två av grupperna. Flickornas dominans i dessa två grupper var inte lika framträdande som pojkarnas i de pojkdominerade grupperna. I interaktionen mellan pedagog och elev av privat karaktär visade det sig vara jämställt mellan könen. Däremot i interaktionen mellan pedagog och elev i de offentliga sammanhangen var könsskillnaderna stora till pojkarnas fördel. Öhrn menar att det är ”genom sitt offentliga deltagande som en stark grupp kan etablera och vidmakthålla sin position” (Öhrn, 1990, s 94). Pedagogernas uttalanden om att två av klasserna dominerades av flickorna överrensstämde med resultatet. Dock var flickornas dominans i dessa grupper marginell, något som enligt Öhrn tyder på att pojkdominans ses som ett normaltillstånd i klassrummet. ”Först när könsskillnaderna till pojkarnas fördel blir extrema uppfattas klassen som pojkdominerad” (Öhrn, 1990, s 97).

Öhrn intervjuade elever och pedagoger i tre av de fem observerade klasserna och frågade om de upplevde någon skillnad i hur ofta flickor respektive pojkar uttrycker åsikter och besvarar frågor i klassrummet. I två av klasserna upplevde eleverna det som att flickorna oftare uttryckte åsikter men att det inte fanns några skillnader i att besvara frågor. Pedagogerna var samstämmiga i att flickorna oftare uttrycker åsikter men upplevde det även som att flickorna oftare besvarade frågor. I den tredje klassen upplevde eleverna det som att det inte fanns några skillnader mellan pojkar och flickor i åsiktsuttryckande eller besvarandet av frågor. Pedagogerna i den tredje klassen ansåg att pojkar och flickor i samma utsträckning besvarade frågor men de upplevde däremot att flickorna oftare uttryckte åsikter.

I Öhrns studie framkom att formen av kontakt mellan pedagog och elev skiljer sig åt mellan pojkar och flickor. Exempelvis får flickor färre tillrättavisningar än pojkar i flertalet studier. Öhrn är av åsikten att pedagoger ibland undviker att tillrättavisa flickorna för att undvika en konflikt. Däremot fördelar sig beröm och uppmuntran ganska jämt mellan könen med undantag från en studie där flickorna hade 0 % av dessa kontakter.

Karlssons (2003) studie i år 1-3 visar att i olika klassrumssituationer finns det en variation i könsrollerna. Karlsson menar att pedagogen har möjlighet att genom sitt agerande påverka både pojkars och flickors beteende i klassrummet. ”Olika sätt att vara och bete sig som lärare verkar medföra olika varianter av könsgestaltningar från barnen” (Karlsson, 2003, s 115).

De intervjuade pedagogerna i Karlssons studie visade ett positivt intresse för jämställdhetsfrågor och visste en del om forskning kring skola och kön men i skolvardagen verkade dessa frågor inte så aktuella. Pedagogerna ansåg också att pojkarna tog för sig av utrymmet i skolan på flickornas bekostnad.

En medveten hållning kring könsrelaterade frågor förekommer i mindre omfattning på diskussionsnivå och på handlingsnivå, vilket innebär att man knappast utmanar gränsupprätthållande praktiker och förhållningssätt. Förhållandens får helt enkelt fortsätta att vara som de är. Pedagogerna är inte ointresserade av problematiken i sig men så mycket annat ligger i förgrunden som t.ex. bekymmer för barnens sociala liv och svårigheter i läroprocessen.

Karlsson, 2003, s 190

2.2.2 Övrig nordisk forskning

Lindroos visar i en finsk studie från 1995 av en klass i skolår 5 att samspelet mellan pedagog och elever varierar mellan pojkar och flickor. Studien grundar sig dels på antalet interaktioner mellan pedagog och elev och dels på interaktionernas längd. Pojkarna pratade enligt Lindroos mycket mer under lektionen, 38 % mot flickornas 13 %. Flickornas tal avbröts också ofta av pedagogen medan pojkarna fick tala utan avbrott (Öhrn, 2004).

En dansk studie av Hjort från 1990 (Öhrn, 2004) visar att de traditionella köns mönstren, med pojkar som dominerar klassrummets talutrymme och tystlåtna flickor, är i upplösning. Skolan hade enligt Hjort tidigare olika krav på pojkar och flickor men nu krävs samma sak av dem. Båda könen ska leva upp till ”kravet på att vara ’en rask dreng’”: effektiv, målinriktad och

beredd att konkurrera” (Öhrn, 2004, s 82). Enligt Hjort är skolans norm manlig vilket gör att det är flickorna som måste anpassa sig efter den manliga normen.

Bjerrum Nielsen och Rudberg (1991) redovisar efter en undersökning av en klass i år 3 i Norge:

Flickorna framstår som lugna och välanpassade elever. De är duktiga på att läsa, de svarar på lärarens frågor, och de kommer alltid ihåg att räcka upp handen först – med den påföljd att de inte får så mycket sagt och sällan något nytt.

Bjerrum Nielsen & Rudberg, 1991, s 185

Bjerrum Nielsen och Rudberg anser att det av resultatet tillsammans med tidigare undersökningar framgår ”att det främst är könens *eget beteende som är olika, men att denna olikhet i sin tur leder till särbehandling från lärarnas sida och sålunda förstärks”* (Bjerrum Nielsen & Rudberg, 1991, s 187). Författarna förklarar skillnaderna i klassrumsaktiviteterna med att pojkarna tar för sig mer av pedagogens frågor vilket gör att de får mer uppmärksamhet och samtalstid. Bjerrum Nielsen och Rudberg hävdar att pojkar och flickor har olika kommunikationsstrategier. Flickornas kommunikationsstrategi grundar sig på att etablera erfarenhetsgemenskap medan pojkarna för in nya saker i samtalet. I skolan är ofta pojkarnas strategi en fördel.

2.2.3 Internationell metaanalys

Kellys metaanalys (1988) grundad på 81 studier i flera olika länder med fokus på könsskillnader i klassrumsinteraktionen visar genomgående på resultatet att flickor är underrepresenterade i interaktionen mellan pedagog och elev. Flickorna förfogade över 44 % av klassrumsinteraktionen medan pojkarna då förfogade över 56 %. Skillnaderna i klassrumsinteraktionen var lika stora oavsett om det var pedagogen eller eleverna som tog initiativ till interaktionen. Beröm och uppmuntran var relativt lika fördelat mellan könen, 48 % för flickorna och 52 % för pojkarna. Däremot fick pojkarna ta emot mer kritik än flickorna, främst för sitt beteende, 65 % mot flickornas 35 %. Pojkarnas interaktion var förvisso till större del än flickornas interaktion negativ men de dominerade även den positiva interaktionen. Kelly kommenterar detta med att beröm, uppmuntran och kritik inte uppstår i ett tomrum utan påverkas av elevernas beteende i klassrummet. Den enda kategorin där flickorna dominerade i Kellys studie var i handuppräkring. Trots detta fick flickorna svara

på färre frågor än pojkarna. En tolkning Kelly gör är att flickorna vill ha samma utrymme till kommunikation som pojkarna men inte får möjligheten av pedagogerna.

Kellys resultat visar att andelen flickor och pojkar i en undervisningsgrupp påverkar fördelningen av talutrymmet. Flickor får enligt Kelly hälften av talutrymmet när de är märkbart färre än pojkarna. Minst talutrymme får flickorna när de är något färre än pojkarna. Metaanalysen visar att pedagoger som fått utbildning i att skapa lika förhållande för pojkar och flickor fördelade talutrymmet jämnare än övriga pedagoger. Under lektioner med pedagogerna med utbildning i området förfogade flickorna över 49 % av talutrymmet.

Kelly menar att även om skillnaderna i resultatet är relativt små, flickorna förfogade över 44 % av klassrumsinteraktionerna medan pojkarna förfogade över 56 %, är det ändå en skillnad som får betydelse i skolan. Om flickorna får genomgående mindre del av klassrumsinteraktionerna genom hela skolgången gör detta att flickorna sammanlagt får mycket mindre taltid mätt i timmar än pojkarna. En förklaring enligt Kelly till skillnaderna som existerar, trots pedagogers avsikter att behandla eleverna lika, är att den manliga dominansen är så naturlig i samhället att den är i stort sett osynlig.

Metaanalysen visar på att det inte skett några större förändringar i fördelningen i talutrymmet mellan pojkar och flickor från 1960-talet fram till 1986. Flickornas del av talutrymmet har under denna tidsperiod genomgående varit mindre än pojkarnas. Metaanalysen grundar sig framförallt på studier gjorda i USA men även på studier gjorda i Australien, England, Kanada och Sverige. Mellan länderna var det stor skillnad på pojkars och flickors klassrumsinteraktion. I Kanada kom pojkar och flickor till tals i lika stor utsträckning medan Sverige var det land där klassrumsinteraktionen dominerades mest av pojkarna. Metaanalysen innefattade endast en undersökning gjord i Sverige.

2.2.4 Sammanställning av forskning

Forskningen visar med ett fåtal undantag att pojkarna har mer talutrymme i klassrummet. I vilken grad pojkarna dominerar talutrymmet varierar mellan de olika undersökningarna. I Öhrns (1990) studie förekommer det grupper med flickdominans men i dessa fall är dominansen marginell. Kellys metaanalys (1988) visar ett samband mellan flera olika studier vilket skulle kunna styrka ett generellt antagande om pojkdominans i klassrummet.

Den redovisade forskningen är gjord på olika skolstadier vilket är en faktor som kan påverka resultaten. Annat som kan påverka resultaten är att forskningen är gjord på ett begränsat antal grupper och därmed mer visar resultaten i just dessa grupper än den allmänna bilden.

/.../ det finns könsmonster som varierar mellan skolor, mellan upptagningsområden och till och med mellan klasser på en skola eller mellan lektioner i en och samma klass. Vilken skola, vilka ämnen och vilka situationer som studeras har betydelse för vilka könsmonster som framträder.

Öhrn, 2004, s 85

Kelly (1988) framhåller att pojkar och flickor får lika mycket positiv interaktion med pedagogerna men att pojkarna får mer negativ interaktion, något som även Öhrns (1990) resultat pekar mot.

3 Problemformulering

Syftet med denna undersökning är som tidigare redovisats att jämföra pedagogers avsikter i sin interaktion med pojkar och flickor med deras faktiska agerande i klassrummet och därmed synliggöra den eventuella diskrepansen mellan avsikter och agerande. Detta i förhållande till forskningsbakgrunden leder fram till följande problemformulering:

- Hur tänker pedagoger om sin interaktion med elever ur ett genusperspektiv?
- Hur kommunicerar pedagoger med elever ur ett genusperspektiv?
- Hur förhåller sig ovanstående två frågeställningar till varandra?

4 Metod

I metodavsnittet presenteras först vilka metoder som ligger till grund för undersökningen. Därefter redovisas tillvägagångssätt vid urval och genomförandet av undersökningen. Avsnittet avslutas med vilka etiska överväganden som ligger till grund för undersökningen och hur materialet har bearbetats.

4.1 Val av metod

Metoderna som valdes för undersökningen var systematisk observation och semistrukturerad intervju. Genom att använda både observation och intervju gavs en möjlighet att jämföra resultaten. Systematisk observation inriktar sig helt på beteende och inte på avsikter (Denscombe, 2000). ”Systematisk observation registrerar direkt vad människor gör, till skillnad från vad de säger att de gör” (Denscombe, 2000, s 173). Enligt Denscombe (2000) visar intervju på respondentens avsikter. Då denna undersöknings syfte är att undersöka både beteende och avsikter kunde därför varken observation eller intervju uteslutas. Valet av kompletterande intervjuer grundade sig på att synliggöra pedagogernas åsikter och tankar kring kommunikation ur ett genusperspektiv. Intervjuerna som gjordes med pedagogerna var semistrukturerade (Denscombe, 2000) för att underlätta för pedagogerna att känna sig fria att utveckla sina idéer.

4.1.1 Observationsschema

Inför observationerna utarbetades ett observationsschema (bilaga 1). Med hjälp av detta mättes antalet interaktionstillfällen samt vem som tog initiativ till kommunikationen. I observationsschemat antecknades även pedagogens antal repliker och dessa replikers eventuella uppmuntran respektive kritik. Vid en pilotstudie av observationsschemat upptäcktes vissa svårigheter med detta, något som efter bearbetning åtgärdades. Svårigheterna låg mer i tolkningen av observationsschemat än utformningen av detta och ändringarna påverkade därför inte observationsschemats utformning. Pilotstudien medförde också att författarna säkerställde att de bedömde interaktionerna på samma sätt, vilket var nödvändigt för en korrekt jämförelse av resultaten. Under pilotstudien upptäcktes att det inte var möjligt att hinna med att mäta alltför många faktorer i klassrummet. Observationerna begränsades därför till interaktion mellan pedagog och enskild elev. Ytterligare en av svårigheterna som upptäcktes under pilotstudien var att avgöra vem som tog initiativ till interaktionen när det

inte var frågan om direkt kontakt mellan pedagog och elev. För att få struktur och samstämmighet i observationerna bestämdes att vid elevsvar på fråga ställd av pedagogen räknades detta som initiativ till interaktion av pedagogen därför att denne valde ut vem som skulle svara. Däremot när en elev räckte upp utan att pedagogen ställt en fråga räknades detta som initiativ av eleven. Pedagogens repliker mättes genom att pedagogens antal repliker i interaktion med den enskilda eleven antecknades. De av pedagogens repliker med uppmuntrande och berömmande innehåll antecknades i kolumnen med plustecken och de kritiska eller tillrättavisande replikerna antecknades i kolumnen med minustecken. De neutrala replikerna antecknades i kolumnen med en nolla. Dessa symboler användes för att underlätta genomförandet av observationerna.

4.1.2 Intervjumall

Inför intervjuerna utarbetades en intervjumall (bilaga 2) (Kvale, 1997). Intervjumallen innehöll fyra introduktionsfrågor och sex större intervjufrågor med förslag på följdfrågor. Det gjordes ingen pilotintervju men frågorna testades på en pedagog för att se hur de tolkades. Efter detta omformulerades några frågor. Alla intervjufrågor var inte av intresse för undersökningen utan var ett sätt att få en naturlig start på intervjun för båda parter.

4.2 Urval

Undersökningsgruppen omfattade tre pedagoger som arbetade på samma skola och som undervisade i år 4-6. Pedagogerna benämns fortsättningsvis pedagog A, pedagog B och pedagog C. Ett större antal pedagoger hade varit önskvärt men inte genomförbart i den aktuella tidsplanen. Pedagogerna observerades under två lektioner, också detta på grund av tidsplanen.

Att pedagogerna arbetade på samma skola underlättade bearbetningen av materialet då det blev en variabel mindre att ta hänsyn till. De medverkande pedagogerna ville även använda sig av resultaten från observationerna. Då alla pedagogerna arbetade på samma skola blev resultaten mer användbara för pedagogerna.

Kontakt togs i första hand med rektorer på sex olika skolor i samma kommun via e-post. Då respons uteblev kontaktades en skola i närliggande kommun som en av författarna har varit i

förbindelse med tidigare. Rektorsexpeditionen vidarebefordrade förfrågan till pedagogerna på skolan. Intresserade pedagoger ombads att ta kontakt med författarna.

Det enda kriteriet vid urvalet av pedagoger var att de undervisade i årskurs 4-6, detta för att undervisningsgruppernas situation skulle vara jämförbar. Faktorer som pedagogens ålder och kön fanns det ingen möjlighet att ta hänsyn till i en så pass liten undersökning och valdes därför att bortses från.

4.3 Genomförande

Observationerna och intervjuerna gjordes under tre dagar på den aktuella skolan. Observationerna gjordes innan intervjun för att undvika påverkan på pedagogens agerande. Pedagogernas schema avgjorde när det fanns möjlighet att observera och göra intervjuer. Detta gjorde att skoldagen inte påverkades för pedagoger eller elever. Pedagog A undervisar alltid i samma undervisningsgrupp. Pedagog B och pedagog C är tillsammans ansvariga för undervisningen i två klasser som beroende på ämne är indelade i olika undervisningsgrupper. Denna indelning gjorde att grupsammansättningen inte var densamma under observationerna av pedagog B och pedagog C. Detta gjorde även att fördelningen av pojkar och flickor i grupperna varierade under observationerna. Det exakta antalet pojkar respektive flickor som deltog i de olika observationerna kan ses i bilaga 3.

4.3.1 Observation

Observationerna gjordes i pedagogens klassrum av en av författarna som med hjälp av observationsschemat mätte vid hur många tillfällen pedagog och elev kommunicerade och pedagogens antal repliker. För att ha överblick över klassrummet befann sig den som observerade längst bak i klassrummet. Eleverna informerades om vilka författarna var och varför de var i klassrummet. Detta accepterades av eleverna och observationerna kunde genomföras utan störningar. Varken pedagoger eller elever var exakt medvetna om vad som skulle observeras, detta för att inte resultatet skulle påverkas.

Sammanlagt gjordes sju observationer, två av pedagog A, tre av pedagog B och två av pedagog C. De två första observationerna av pedagog B var korta och därför valdes att komplettera med ytterligare en observation för att få en rättvis bild. Observationerna varierade både i längd och i innehåll beroende på hur lektionerna var upplagda. Observationernas längd

varierade mellan 35 minuter och 65 minuter. Lektionsinnehållet och även utformningen av lektionerna var, av naturliga skäl, olika (se vidare bilaga 3).

4.3.2 Intervju

Intervjuerna ägde rum på pedagogernas skola i en lokal som respektive pedagog valde. Intervjuerna dokumenterades genom ljudupptagning efter att ha fått pedagogens samtycke till inspelning, detta för att intervjun skulle kunna transkriberas. Intervjuerna varade mellan 20 och 30 minuter.

Författarnas avsikt var att utforma intervjuerna till ett samtal och därför var båda författarna aktiva under intervjuerna. Intervjumallen fungerade som stöd under intervjuerna men alla intervjufrågor ställdes inte exakt som de formulerats i intervjumallen. Pedagogens svar påverkade frågornas ordning, följdfrågorna och i vissa fall ställdes inte frågor eftersom pedagogen redan behandlat dem i tidigare svar.

4.4 Etiska överväganden

Enligt Vetenskapsrådets forskningsetiska principer (2002) ska informanten vara insatt i ämnet innan intervjun respektive observationen. Författarna ansåg att för mycket information kunde störa undersökningssyftet och därför gavs pedagogerna endast informationen att undersökningen skulle bestå av observationer och intervjuer och att ämnet var pedagogers kommunikation med elever ur ett genusperspektiv. Denna information ansåg författarna gav pedagogerna tillräcklig insikt i ämnet utan att störa undersökningen. Innan undersökningen informerades pedagogerna om att de skulle hållas anonyma. De informerades även om att allt material endast skulle bearbetas av författarna och att ljudinspelningarna skulle raderas efter uppsatsens avslutande.

4.5 Transkriptioner

Efter de genomförda intervjuerna transkriberades dessa ordagrant. För att förenkla läsning av transkriptionerna ändrades strukturen något. Enligt Kvale (1997) är utskriftens utseende beroende på vad den ska användas till. Suckar, skratt, ovidkommande och ofta återkommande småord och halva oavslutade meningar uteslöts i de fall de inte påverkade innehållet. Transkriptionerna har använts för att citera pedagogerna i resultatdelen.

5 Resultat

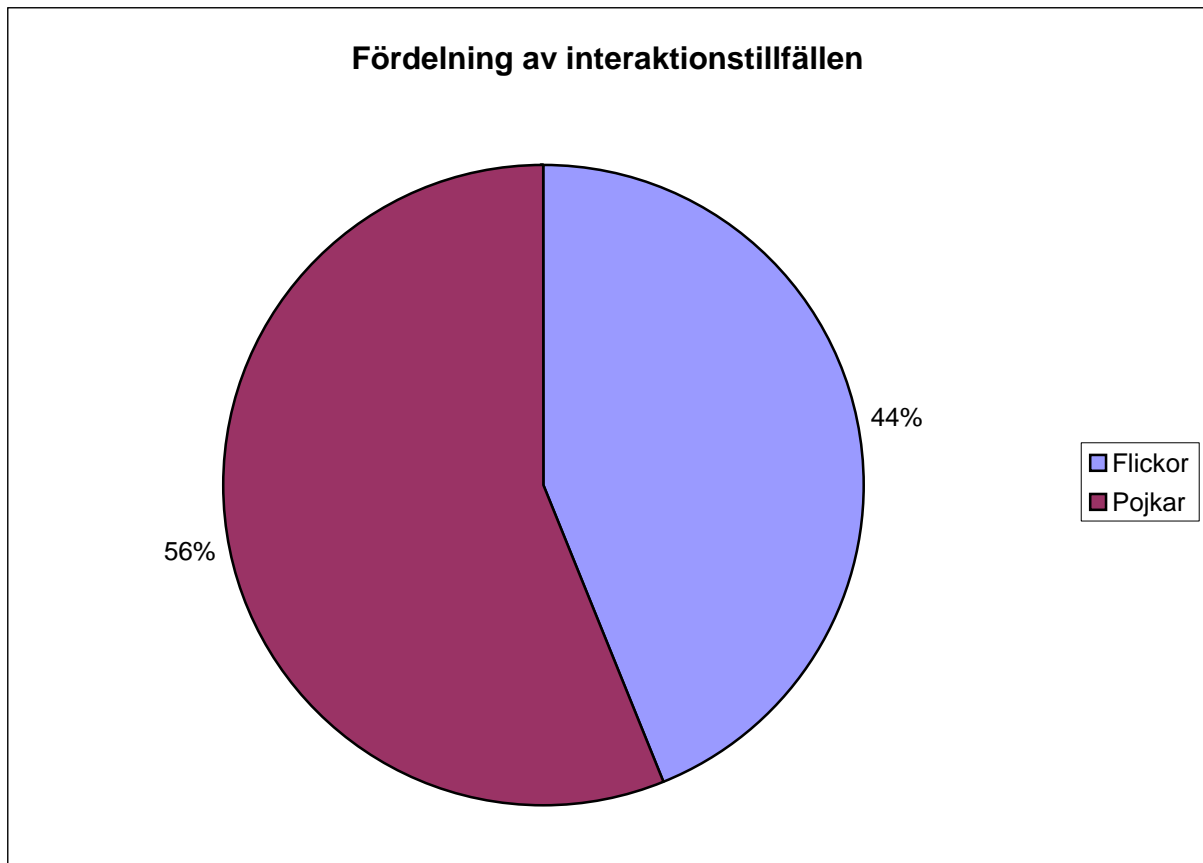
I resultatdelen redovisas först resultaten från observationerna och sedan presenteras resultaten från intervjuerna. I beräkandet av resultaten från observationerna har hänsyn tagits till antalet flickor och pojkar som deltagit i observationerna. Detta har gjorts genom att flickornas respektive pojkarnas andel av interaktioner har setts i förhållande till andelen flickor respektive pojkar som deltagit i observationerna. Detta för att antalet pojkar och flickor som medverkat i undersökningen inte skulle påverka resultatet. Resultaten presenteras genomgående utan decimaler för överskådlighet men resultaten för pedagog A redovisas med en decimal då dessa resultat annars skulle bli missvisande.

I observationsdelen redovisas först en sammanställning av alla sju observationerna gjorda på de tre pedagogerna. I sammanställningen synliggörs först pedagogens interaktionstillfällen med pojkar respektive flickor. Därefter visas resultaten av hur de tre pedagogernas totala antal repliker fördelade sig på pojkar respektive flickor. Sedan följer resultaten av varje pedagogs interaktionstillfällen med pojkar respektive flickor. Resultatredovisningen från observationerna avslutas med en mindre redovisning av pedagogernas fördelning av repliker med beröm/uppmuntran respektive kritik/tillrättavisningar. Därefter följer en redovisning av de tre intervjuer med pedagoger som gjordes under undersökningen.

5.1 Sammanställning av observationer

5.1.1 Sammanställning av de tre pedagogerna

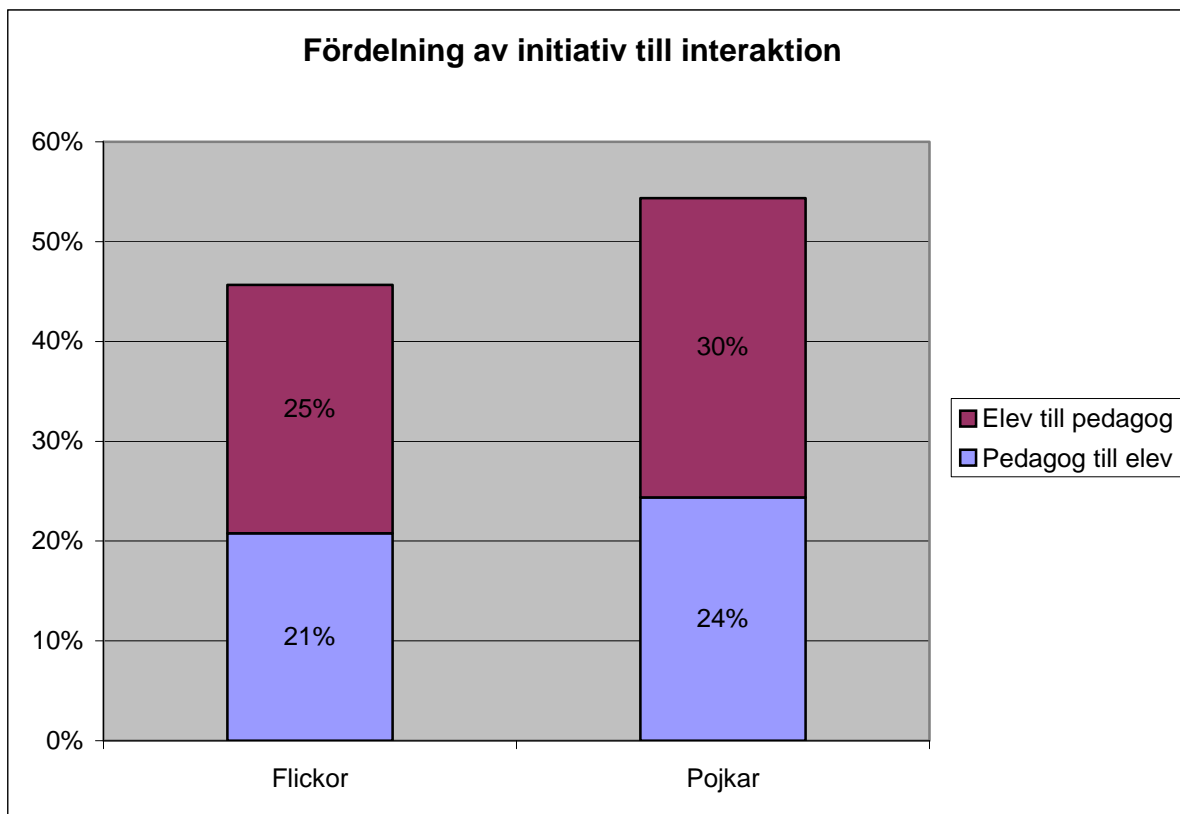
Diagrammet nedan visar pedagogernas interaktionstillfällen med flickor respektive pojkar. 44 % av pedagogernas interaktioner i klassrummet var med flickor och 56 % av pedagogernas interaktioner var med pojkar.

Figur 1. Fördelning av interaktionstillfällen för de tre pedagogerna.

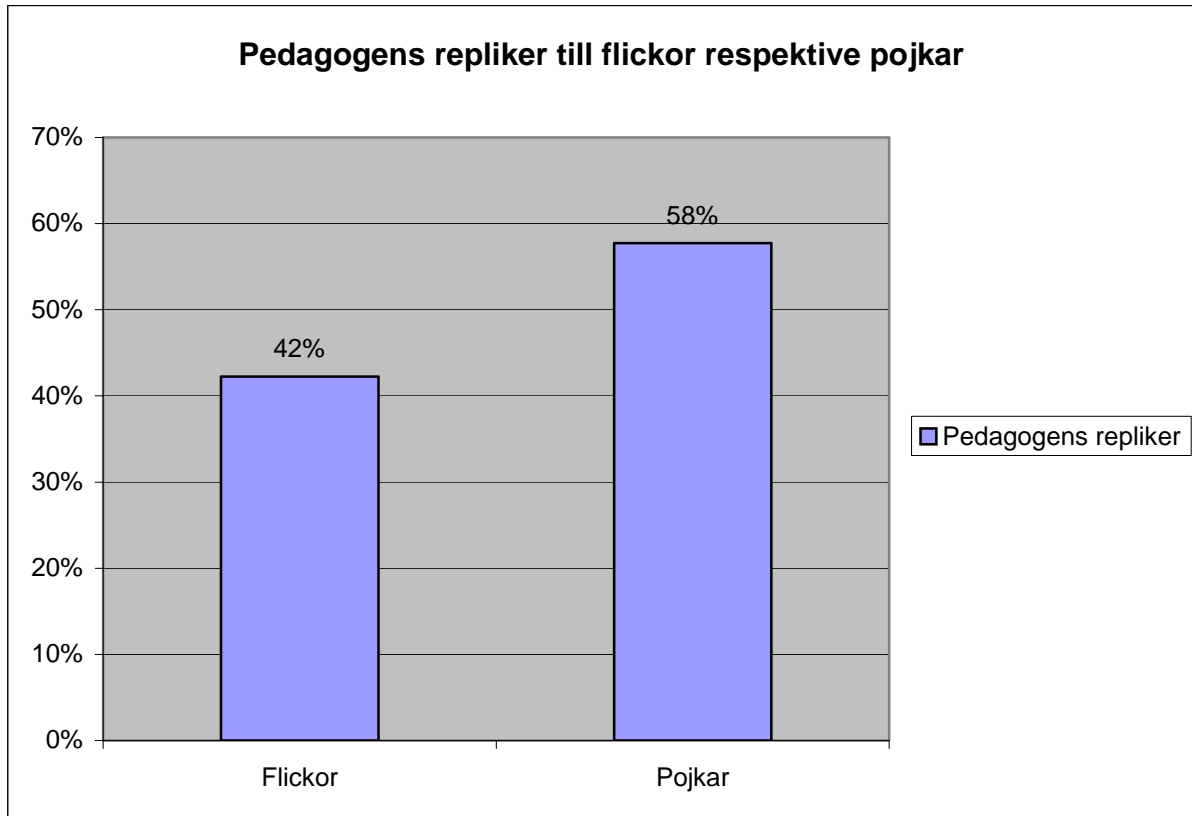
Diagrammet nedan visar vem som tog initiativ till interaktionen mellan pedagog och elev. I flickornas fall tog pedagogerna initiativ till 21 % av det totala antalet interaktionstillfällen i klassrummet. Pedagogerna tog initiativ till 24 % av den totala interaktionen med pojkar.

Flickorna tog initiativ till 25 % av det totala antalet interaktionstillfällen medan pojkarna tog initiativ till 30 % av alla interaktioner.

Figur 2. Fördelning av initiativ till interaktion för de tre pedagogerna.

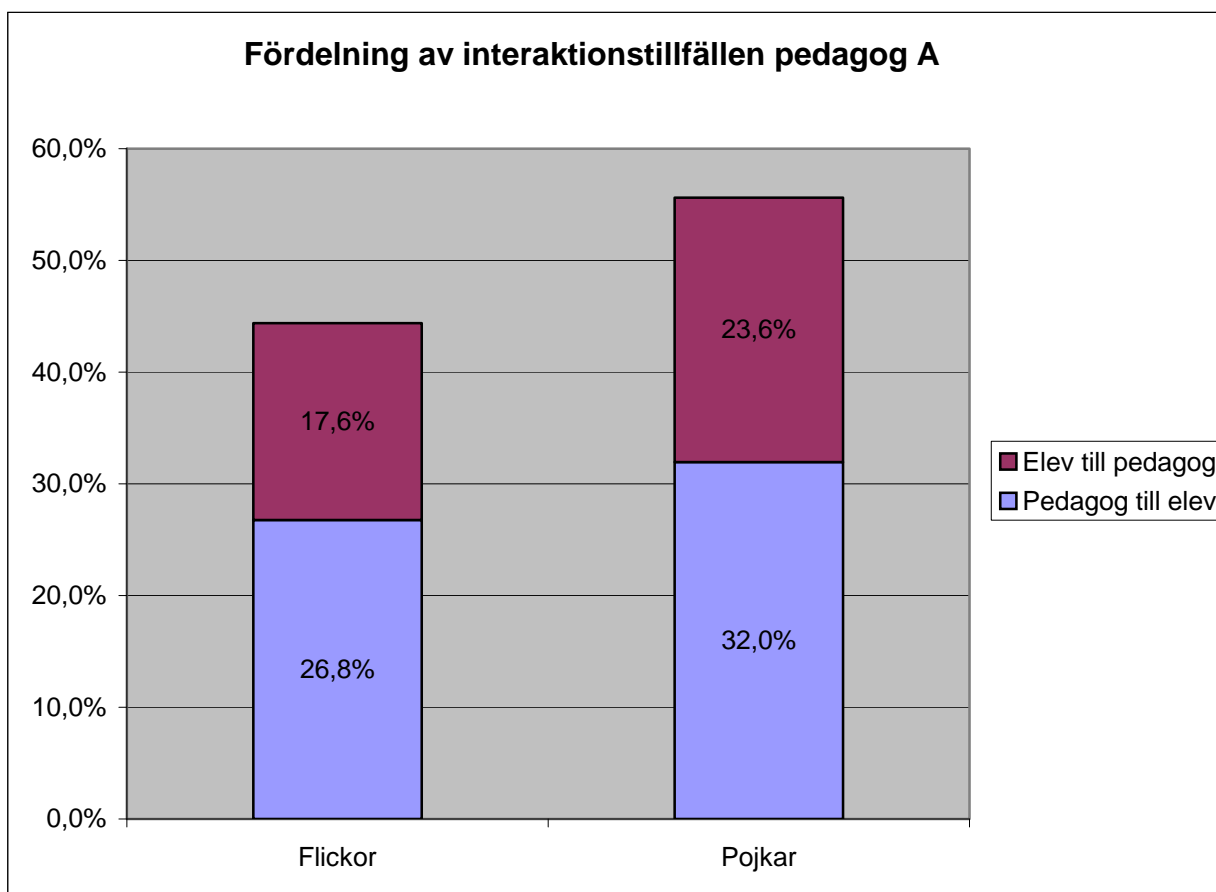
Det totala antalet av alla tre pedagogers repliker fördelade sig mellan pojkar och flickor på det sätt som visas nedan. 42 % av pedagogernas repliker riktade sig till flickor medan 58 % riktade sig till pojkar.

Figur 3. Fördelning av de tre pedagogernas repliker.

5.1.2 Pedagog A

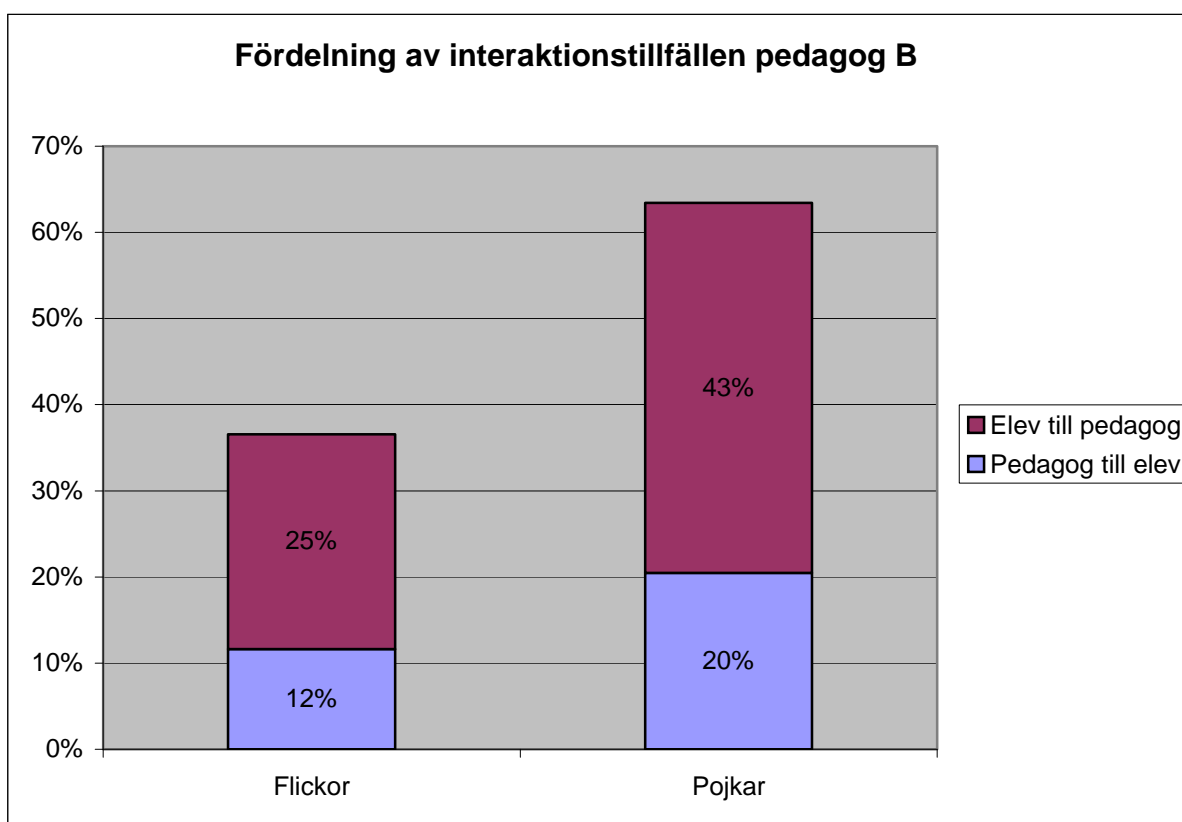
Pedagog A har en fördelning av interaktionstillfällen med pojkar respektive flickor där flickorna fick 44,4 % av interaktionerna och pojkarna 55,6 % av interaktionerna. Pedagogen tog initiativ till 26,8 % av det totala antalet interaktioner med flickor medan flickorna själva tog initiativ till 17,6 % av interaktionerna. Med pojkarna tog pedagogen initiativ till 32,0 % av det totala antalet interaktioner medan pojkarna själva tog initiativ till 23,6 % av interaktionerna. Skillnaden mellan pedagogens initiativ med flickor respektive pojkar, 5,2 %, är procentuellt nästan lika med skillnaden mellan flickors kontakt med pedagogen respektive pojkars kontakt med pedagogen, 6,0 %.

Figur 4. Fördelning av initiativ till interaktion, pedagog A.

5.1.3 Pedagog B

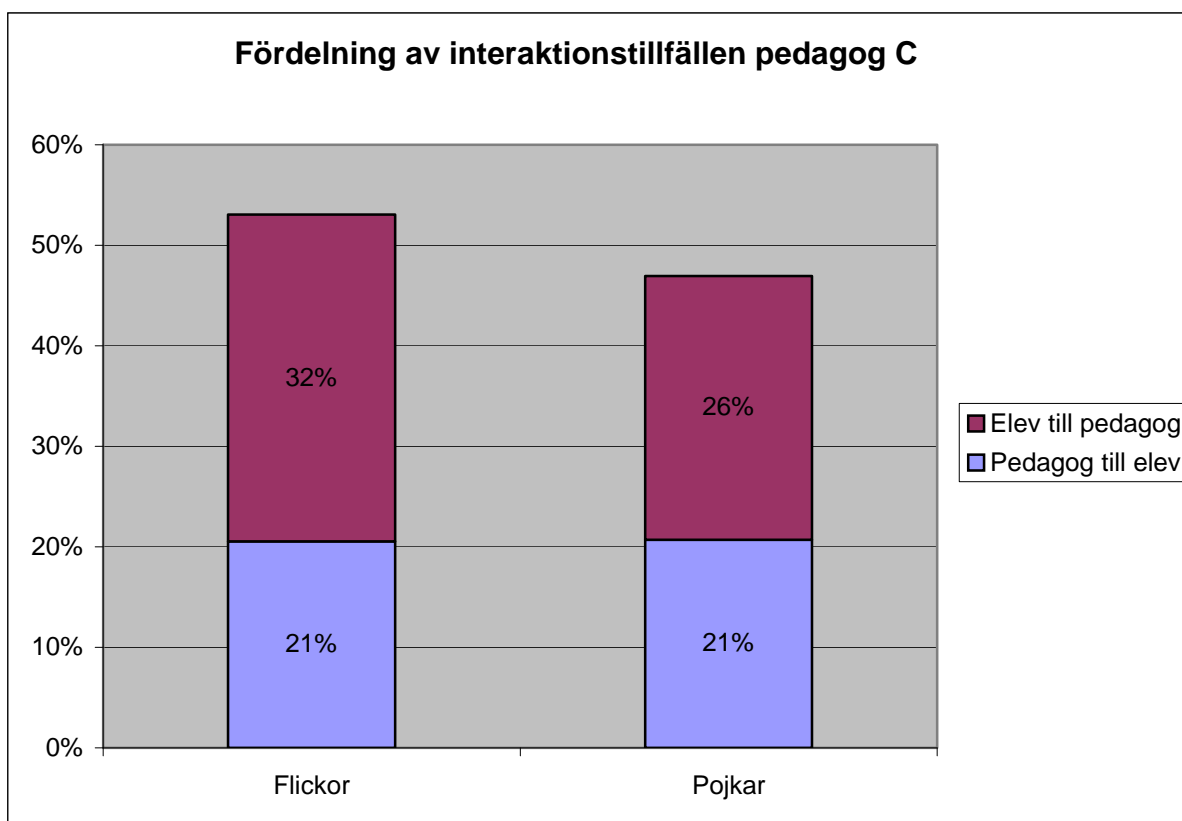
Pedagog B har en fördelning av interaktionstillfällen med pojkar respektive flickor där flickorna fick 37 % av interaktionerna och pojkarna 63 % av interaktionerna. Pedagogen tog initiativ till 12 % av det totala antalet interaktioner med flickor medan flickorna själva tog initiativ till 25 % av interaktionerna. Med pojkarna tog pedagogen initiativ till 20 % av det totala antalet interaktioner medan pojkarna själva tog initiativ till 43 % av interaktionerna. Pedagogens initiativ till interaktion var 32 % av de totala interaktionerna. Eleverna stod för övriga 68 % av initiativ till interaktion. När pedagog B tog initiativ till interaktion var 37 % riktat till flickorna och 63 % riktat till pojkarna.

Figur 5. Fördelning av initiativ till interaktion, pedagog B.

5.1.4 Pedagog C

Pedagog C har en fördelning av interaktionstillfällen med pojkar respektive flickor där flickorna fick 53 % av interaktionerna och pojkarna 47 % av interaktionerna. Pedagogen tog initiativ till 21 % av det totala antalet interaktioner med flickor medan flickorna själva tog initiativ till 32 % av interaktionerna. Med pojkarna tog pedagogen initiativ till 21 % av det totala antalet interaktioner medan pojkarna själva tog initiativ till 26 % av interaktionerna. Pedagog C tog procentuellt lika mycket initiativ till interaktion med pojkar respektive flickor.

Figur 6. Fördelning av initiativ till interaktion, pedagog C.

5.1.5 Fördelning av uppmuntran/kritik

Av pedagogernas sammanlagda repliker med uppmuntrande eller berömmande innehåll var 91 % riktade till pojkar och 9 % riktade till flickor. Pojkarna fick sammanlagt 26 berömmande eller uppmuntrande repliker medan flickorna fick 2 stycken. Fördelningen mellan de olika pedagogerna var väldigt ojämn. Pedagog A stod för 26 berömmande eller uppmuntrande repliker vilket motsvarar 93 %. Av dessa repliker riktade sig 24 till pojkar och 2 till flickor.

Av pedagogernas sammanlagda repliker bestående av kritik eller tillrättavisningar fick pojkarna 90 % (22 repliker) och flickorna 10 % (2 repliker). Antalet repliker bestående av kritik eller tillrättavisningar var mer jämnt fördelat över de tre pedagogerna, 9 för pedagog A, 8 för pedagog B och 15 för pedagog C.

5.2 Sammanställning av intervjuer

5.2.1 Pojkars och flickors talutrymmen i klassrummet

Pedagog A upplever det som att flickornas lågmälda tal gör att de får svårt att få ut vad de vill säga. Pojkarna upplevs som att de pratar mer rakt ut och att de får påminnas om att vänta på sin tur. Pedagog A uttrycker att pojkarna tar mest plats i klassrummet.

Pedagog B anser att pojkarna tar större utrymme i klassrummet men att det är pedagogens uppgift att se till att alla elever får ta utrymme i klassrummet.

Alltså nu är det ju så att om man kollar på årskurs sex där är ju, killarna tar ju tyvärr oerhört stort utrymme i den klassen. Där är verkligen en uppgift för lärarna att se även tjejerna som är en del i klassen. Sen är det vissa där som är oerhört utåtagerande killar som ni kanske har märkt? Alltså de tar mycket plats de här eleverna, tyvärr från andra.

Pedagog B

Pedagog C menar att pojkarnas respektive flickornas talutrymmen i klassrummet varierar beroende på hur undervisningsgruppen är sammansatt. Pedagog C resonerar med sig själv och kommer fram till att talutrymmet är ganska jämnt fördelat men kanske något övervägande för pojkarna.

5.2.2 Initiativ till interaktion

Pedagog A menar att det tillhör ledarrollen att ge alla elever lika mycket utrymme.

Det tycker jag att man ständigt får jobba med som ledare. Att man ger lika mycket utrymme. Jag försöker tänka på det då så att liksom var och en får sin tid, sitt utrymme som har bett om det. Men visst jag trillar säkert dit många gånger. Men i varje fall sånt tycker jag som finns i bakhuvudet. När du pratar om du är kille eller tjej så får du prata och då får du vänta. Det tycker jag är, det är sånt som jag ständigt tänker på. Framför allt då för att jag vet att som här pojkarna av olika anledningar tar mycket plats och vill ha mycket uppmärksamhet, behöver mycket vuxenstöd både

för att komma igång med uppgiften, för att fullfölja den och för att avsluta den.

Pedagog A

Pedagog B menar att flickorna som är mer tystlåtna har en större möjlighet att komma till tals i en mindre grupp. Pedagogen anser även att elevens förhållande till ämnet påverkar både pojkars och flickors aktiva roll i interaktionen.

Ja om vi tittar på engelskgrupperna så är det ju en grupp som är oerhört liten, alltså har man en mindre grupp så tror jag att de här eleverna som är oerhört tystlåtna, tjejer, att de kanske får mer utrymme än om man tar en större grupp. Tar vi sexorna då som är oerhört många om man jämför med femmorna där märker man verkligen det här med tjejerna att de inte kommer till tals.

Pedagog B

Pedagog C tror att flickorna tar större utrymme vid klassrumsdiskussioner som grupp men att det finns vissa enskilda pojkar som också är väldigt aktiva. Pedagogen försöker skifta så att alla får säga något under lektionen.

Så alltså just när man ska svara på frågor så kanske tjejerna är lite mer övervägande där. Och vill så att säga svara men när det gäller att komma och fråga om hjälp så tycker jag att det är ganska lika mellan killar och tjejer.

Pedagog C

5.2.3 Fördelning av uppmuntran respektive kritik

Pedagog A beskriver att i ledarrollen ingår det att vara rättvis mot alla elever. Detta uppfattar pedagogen som att även uppmuntran och kritik ska vara rättvist fördelat.

Pedagog B är övertygad om att lika mycket uppmuntran ges till pojkar respektive flickor. Kritik däremot fördelas inte lika, detta beroende på gruppens sammansättning:

Ja, man märker ju det som jag sa tidigare att vi har en utmärkande grupp killar. De är rätt så utåtagerande så naturligtvis får de, alltså om man tänker då att man har en samlarpott så får ju de mest kritik. Men det är ju självklart att jag kan köra ut en tjej som stör.

Pedagog B

Pedagog C berättar att likabehandling av pojkar och flickor är något som hela tiden finns i bakhuvudet och att man måste säga ifrån oavsett om det är en pojke eller flicka som har gjort något.

I och med att många pojkar ofta hörs mer så blir det ju lite mera att man säger till dem kanske av den anledningen då. /.../ Så kanske man är lite orättvis där samtidigt som jag känner att där är övervägande del killar som låter mest och stökar mest och då är det ju dem man säger till. Det finns en del tjejer också med de är rätt så lugna.

Pedagog C

5.2.4 Elevernas uppfattning om kommunikationen i klassrummet

Pedagog A anser att det är svårt att ha en uppfattning om hur eleverna uppfattar kommunikation i klassrummet och ger istället exempel på andra orättvisor som kan förekomma mellan pojkar och flickor.

Pedagog B tror att det är möjligt att flickorna uppfattar kommunikationen i klassrummet annorlunda än pojkarna.

Pedagog B: Det var en svår fråga. Alltså om du menar att de får lika mycket utrymme så tror jag faktiskt att tjejerna känner sig ibland lite utanför faktiskt

Intervjuare: Är det något de har påpekat?

Pedagog B: Inte vad jag har hört personligen, men jag har nog den känslan att de kan nog känna sig lite i och med att killar tar så mycket plats

Intervjuare: Är det något som pojkarna är medvetna om?

Pedagog B: Tror jag inte.

Pedagog B

Pedagog C tror inte att eleverna har funderat över om kommunikationen mellan pedagog och elev skiljer sig åt beroende på om eleven är flicka eller pojke. Pedagogen tror istället att eleverna ser gruppen mer som individer än pojkar och flickor och att vissa elever pratar mer än andra.

5.2.5 Pedagogernas tidigare reflektioner över genusfrågor

Pedagog A berättar att genusperspektivet tidigare har diskuterats på skolan och att pedagogen själv har funderat över detta i förhållande till sin undervisning.

Ja, verkligen. Dels för ett par år sen var det ju väldigt i ropet det här med genuspedagogik och så vidare. Och vi pratar om det på, har pratat om det på arbetslagsmöte och så vidare och vi har fått lite boktips av bibliotekarien, så jo det har jag funderat mycket på. Utrymmet. Och kanske de här tysta flickorna som jobbar själv som räcker upp i och för sig när de behöver någon stöttning, att dom får den uppmärksamheten som dom behöver.

Pedagog A

Pedagog B anser att pedagogen först och främst ska se varje elev som en individ och inte tillhörande ett kön. Möjligheten att göra detta är enligt pedagog B något som kommer med yrkeserfarenhet.

Pedagog C berättar att genus var aktuellt under lärarutbildningen och att det ofta lyfts i nyheter. Pedagogen reflekterar vidare kring genusproblematiken:

Man säger ju att, hur är det nu man säger... Killarna tar mer plats men ändå är det tjejerna som det går bäst för i många fall. Det går inte riktigt ihop då. /.../ Då kan man ju undra är det verkligen så att killarna får mest uppmärksamhet eller är tjejerna så mycket duktigare än killarna, så kan det ju inte heller vara?

Pedagog C

6 Analys

Nedan presenteras först de sammanlagda resultaten från observationerna samt pedagogernas uppfattningar om fördelningen av uppmuntran respektive kritik i en övergripande analys. Därefter analyseras resultaten för varje enskild pedagogs observationer och intervju. Sist i avsnittet görs en jämförande analys av de tre pedagogerna.

6.1 Övergripande analys

Det sammanlagda resultatet av de sju observationerna visar att pojkarna förfogade över 56 % av interaktionerna med pedagogen och flickorna förfogade över 44 %. Fördelningen kan tyckas relativt jämn men visar ändå en skillnad som är värd att belysas. I fördelningen av interaktionstillfällen syns det att pedagogen tar färre kontakter med flickor samtidigt som flickor tar färre kontakter med pedagogen än vad pojkar gör. Skillnaden i flickors och pojkars interaktionsmönster är symmetrisk (se figur 2). Pedagogens initiativ till interaktion med pojkar och flickor fördelar sig på liknande sätt som elevernas initiativ till interaktion. Den symmetriska skillnaden kan tyda på att pedagogerna och eleverna följer samma kommunikationsmönster. Oavsett om det är pedagogen eller eleven som tar initiativ till interaktion så är flickornas andel mindre.

Undersökningen visar att 58 % av pedagogernas repliker riktar sig till pojkar. Detta är en större andel än pojkarnas del av interaktionstillfällena med pedagogen som är 56 %. Orsaken till detta är att pedagogen i interaktionen med pojkar utbyter ett större antal repliker än vid interaktion med flickor. Detta leder till att flickornas utrymme minskar ytterligare i klassrumssituationen.

Repliker med uppmuntrande eller berömmande innehåll och repliker bestående av kritik eller tillrättavisningar fördelade sig väldigt olika på de tre pedagogerna. När en pedagog står för 93 % av alla repliker med berömmande eller uppmuntrande innehåll visar detta mer på pedagogens personliga kommunikationsmönster än den allmänna fördelningen. Värt att notera är att både uppmuntran och kritik riktade sig nästan uteslutande till pojkar. Detta kan tyda på att pojkarna blir mer uppmärksammade, både positivt och negativt, än flickorna som pedagogerna verkar förhålla sig mer neutralt till. Pedagogerna uttrycker i intervjuerna att de

sätter högt värde vid att vara rättvisa mot eleverna. Samtidigt är pedagog B och pedagog C medvetna om att de ger mer kritik till pojkar men förklarar detta med pojkarnas uppförande.

6.2 Analys av pedagogernas resultat

6.2.1 Pedagog A

Observationerna av pedagog A visar att pojkarna hade större andel interaktionstillfällen med pedagogen än flickorna hade. I intervjun uttrycker pedagog A att pojkarna tar störst plats i klassrummet detta för att flera av pojkarna i pedagogens grupp behöver ett stort vuxenstöd. Pedagog A uttrycker även att det ingår i ledarens roll att ge lika mycket utrymme till eleverna samtidigt som resultaten visar att pedagogen tar synligt fler initiativ till interaktion med pojkarna än med flickorna. Pedagogens resonemang under intervjun visar på ett intresse för genusfrågor men samtidigt uttrycker pedagog A sig på ett sätt som inte tyder på någon omfattande reflektion över ämnet. Av resultatet går det inte att utläsa om intresset har påverkat pedagogens agerande i klassrummet. Dock går det inte att utesluta att pedagogens intresse har påverkat kommunikationen i klassrummet eftersom det tidigare agerandet i klassrummet är okänt.

6.2.2 Pedagog B

Resultaten från observationerna av pedagog B visar ett ojämnt förhållande i fördelningen av interaktionstillfällen mellan pojkar och flickor. I observationsresultaten syns det att pojkarna tar initiativ till en stor del av interaktionerna med pedagog B. Resultaten visar också att pedagog B tar betydligt fler initiativ till interaktion med pojkar än med flickor. I intervjun framkom det att pedagog B upplever det som att pojkarna tar större utrymme än flickorna men att det är pedagogens uppgift att fördela sin tid lika mellan könen. Pedagogens tanke och uppfattning motsägs av resultaten som tydligt visar att pedagogen inte motverkar den ojämna fördelningen av interaktionstillfällen mellan pojkar och flickor i pedagogens klassrum utan istället bidrar till att skillnaderna förstärks. I intervjun beskriver pedagog B sig vara medveten om att flickorna som grupp inte tar sig talutrymme vilket gör resultaten ännu mera anmärkningsvärda. Vidare uttrycker pedagog B sig ha en känsla av att flickorna kan känna sig utanför i klassrummet då de inte har ett lika stort talutrymme. Pedagog B antar att pojkarna inte är medvetna om detta, något som skulle kunna förklara deras dominans i initiativ till interaktion med pedagogen. Pedagog B uttrycker i intervjun att det är viktigare att se eleven

som individ och inte som tillhörande ett kön, något som kan tolkas som att genusfrågor inte prioriteras lika högt som den enskilda individen.

6.2.3 Pedagog C

Resultaten från observationerna visar att pedagog C tar initiativ till interaktion med pojkar respektive flickor i samma utsträckning. Däremot tar flickorna fler initiativ till interaktion med pedagog C än pojkarna i pedagogens undervisningsgrupper. Det sammanlagda resultatet visar ett jämnt resultat av flickors respektive pojkars interaktioner med pedagogen. Pedagog C uttrycker det som att talutrymmet är relativt jämnt fördelat mellan könen men att pojkarna möjligtvis som grupp tar något större del av talutrymmet. Samtidigt upplever pedagog C att flickorna tar fler initiativ till interaktion. Pedagogens uppfattning om att talutrymmet är relativt jämnt fördelat överensstämmer med resultaten från observationerna. Pedagogens något motsägelsefulla utsagor om pojkars och flickors talutrymmen i klassrummet kan bero på att pedagogen upplever det som att pojkarna låter mest men att flickorna kommunicerar mer med pedagogen, något som även pedagog C resonerar kring i intervjun. Under intervjun uttalar sig pedagog C om genusfrågor på ett sätt som tyder på att pedagogen tidigare reflekterat över området. Pedagog C kan inte se någon självklar lösning utan ser sig själv som delaktig i frågan. Resultaten kan tyda på att pedagogens reflektioner över genusfrågor visar sig i pedagogens interaktionsmönster med eleverna.

6.3 Jämförande analys

Interaktionstillfällenas fördelning varierar betydligt mellan de tre pedagogerna. Pedagog B visar den största skillnaden i interaktionstillfällen då 37 % av pedagogens interaktioner riktar sig till flickor och 63 % till pojkar. Pedagog A visar en jämnare fördelning i interaktionen med eleverna då 44,4 % av pedagogens interaktioner riktar sig till flickor och 55,6 % till pojkar. Jämnast fördelning har pedagog C då 53 % av pedagogens interaktioner riktar sig till flickor och 47 % till pojkar. Orsaken till detta är svår att fastställa. Men ett generellt drag som kan påverka skillnaden mellan pedagogerna är i vilken utsträckning de reflekterat över genusfrågor. Pedagog C som visar den största jämvikten i fördelning av interaktionstillfällen är också den pedagog som i intervjun uttrycker sig på ett sätt som tyder på tidigare reflektioner kring genusfrågor. Pedagog A och pedagog B har en större skillnad i fördelningen av interaktionstillfällen mellan pojkar och flickor samtidigt som de i olika hög grad uttrycker att de reflekterat över genusfrågor. Pedagog A som i intervjun uttrycker ett intresse för genusfrågor har en jämnare fördelning av interaktionstillfällen än pedagog B som framhåller

att pedagogen ska se eleven som en enskild individ. Oavsett om pedagogerna agerar medvetet eller omedvetet blir resultatet det samma, att flickorna får en mindre andel interaktioner med pedagogen än pojkarna.

7 Diskussion och slutsats

I detta avsnitt diskuteras resultat, analys, styrdokument och tidigare forskning. Därefter presenteras en diskussion av metoden och uppsatsens slutsatser. Sist i avsnittet ges förslag till vidare forskning.

7.1 Diskussion

I Lpo 94 står tydligt att pedagogen ska ”/.../ verka för att flickor och pojkar får ett lika stort inflytande över och utrymme i undervisningen” (Skolverket, 2003, s 13). Det sammanlagda resultatet av uppsatsens undersökning visar att pojkar förfogar över 56 % av interaktionstillfällena med pedagogen medan flickorna förfogar över 44 % av interaktionstillfällena med pedagogen. Detta resultat uppfyller inte de riktlinjer Lpo 94 ger angående pojkars och flickors lika utrymme i undervisningen. Däremot det enskilda resultatet för pedagog C överensstämmer relativt väl med riktlinjerna medan det enskilda resultatet för pedagog B skiljer sig markant från riktlinjerna i Lpo 94. Forskningen som redovisades i forskningsbakgrunden visar även den med ett fåtal undantag att pojkar har ett större talutrymme i klassrummet. Resultaten varierar något mellan de redovisade undersökningarna. En faktor att ta i beaktande är att de redovisade forskningsresultaten sträcker sig över två decennier vilket troligtvis påverkar resultaten. Einarsson och Hultmans (1984) studie som redovisar att pojkarna har två tredjedelar av talutrymmet skiljer sig inte markant från resultatet i C. Einarssons (2003) studie med tanke på åren som har förflutit mellan undersökningarna. C. Einarssons studie visar att pojkarna förfogar över 56 % av interaktionerna med pedagogen, något som anmärkningsvärt nog överensstämmer med resultatet från denna uppsats undersökning. Skillnaden mellan Einarsson och Hultmans resultat och C. Einarssons resultat skulle kunna vara en effekt av att tidigare forskning har uppmärksamats av pedagoger, ett resonemang som även C. Einarsson för.

De intervjuade pedagogerna uttrycker en medvetenhet om att pojkarna förfogar över en större del av talutrymmet i klassrummet samtidigt som de lite motsägelsefullt hävdar att det är pedagogens uppgift att se till att pojkar och flickor får samma utrymme i klassrummet. Pedagogernas tankebanor överensstämmer med direktiven i Lpo 94 om att samma utrymme ska ges pojkar och flickor i klassrummet men deras agerande motsvarar inte deras tankar.

Konsekvenserna för denna diskrepans får ingen tydlig effekt för pedagogerna utan drabbar istället eleverna.

Pedagog A och pedagog B beskriver att pojkarna tar mer initiativ till kontakt med pedagogen än vad flickorna gör, något som också visades i resultaten från observationerna. I forskningsbakgrunden redovisas resultat som visar att pedagoger anser att pojkar tar för sig mer av talutrymmet i klassrummet och att detta leder till att flickorna blir förbisedda (C. Einarsson, 2003; Karlsson, 2003). Detta kan kopplas till uttalandet av pedagog B om att flickorna kan känna sig utanför i klassrummet då de har ett mindre talutrymme.

Pedagogen har med sin ledarroll möjlighet att påverka kommunikationen i klassrummet så att det blir jämställt mellan könen. Resultatet från observationerna angående vem som tar initiativ till interaktion visar att pedagogerna, med undantag för pedagog C, inte utnyttjar denna möjlighet. Pedagogerna tar oftare initiativ till interaktion med pojkarna. Både C. Einarsson (2003) och Karlsson (2003) drar utifrån sina resultat slutsatsen att pedagogens agerande och initiativ till interaktion påverkar även elevernas interaktionsmönster och därigenom hela kommunikationen i klassrummet. Bjerrum Nielsen och Rudberg (1991) beskriver att pojkars och flickors olika beteende påverkar pedagogen att behandla könen olika. Einarsson och Hultman (1984) resonerar likartat då de menar att elevernas påverkan på könsrollerna inte går att bortse från. Resultaten av undersökningens observationer visar att pedagogerna kommunicerar med könen i olika utsträckning. Om denna skillnad har sitt ursprung hos pedagogen eller hos eleverna är utifrån undersökningen omöjligt att avgöra men det verkar mest sannolikt att pedagogen tillsammans med eleverna skapar denna skillnad.

I Öhrns (1990) undersökning fördelas uppmuntran och beröm lika mellan könen medan kritik ges i större utsträckning till pojkar än till flickor. Även Kellys (1988) metaanalys redovisar detta resultat. I uppsatsens undersökning blev resultatet att pedagogernas repliker med både uppmuntrande innehåll och kritik nästan uteslutande gavs till pojkar. Pedagogerna uttrycker i intervjuerna att de sätter högt värde vid att vara rättvisa mot eleverna samtidigt som de är medvetna om att uppmuntran och kritik inte fördelar sig jämnt. Mest medvetna verkar de vara över att mer kritik riktas till pojkarna. Uppmuntran, anser pedagogerna, fördelar sig mer jämnt mellan könen, något som resultaten från observationerna motsäger. Denna motsägelse tyder på att pedagogerna inte är medvetna om sitt eget agerande i klassrummet. Ett agerande som ger pojkarna mer uppmärksamhet, både positiv och negativ, än vad flickorna får.

Om resultaten från uppsatsens undersökning ses i förhållande till den dubbla dolda läroplanen (Einarsson & Hultman, 1984) framträder delvis ett annat mönster. Flickorna i undersökningsgruppen kan sägas följa de inofficiella sociala regler som den dolda läroplanen innebär. Resultaten från observationerna visar att flickorna tar färre initiativ till interaktion med pedagogen vilket kan tyda på att flickorna i högre grad än pojkarna anpassar sig efter kommunikationsmönstret i klassrummet. Om flickorna får bättre skolresultat är inget som denna undersökning kan visa men om de följer mönstret för den dubbla dolda läroplanen vidare borde flickornas skolresultat överträffa pojkarnas. Hjort (Öhrn, 2004) presenterar en teori som innebär att skolan nu ställer samma krav på både pojkar och flickor men att skolans norm är manlig och att flickorna får anpassa sig till denna. Detta står i kontrast till den dubbla dolda läroplanens innehåll.

I skollagen (2002) står det att den som verkar inom skolan ska främja jämställdhet mellan könen, något som även Lpo 94 (Skolverket, 2003) behandlar. Resultaten tyder på att pedagogerna inte är alltid agerar enligt styrdokumentet men vad som är mer oroväckande är att pedagogerna inte verkar vara medvetna om att de inte agerar enligt styrdokumentet. Pedagogerna i Karlssons (2003) studie var intresserade och positivt inställda till jämställdhetsfrågor men detta visade sig inte i skolvardagen. Samma tendens visade sig vid analysen av pedagog A i denna undersökning.

I både Lpo 94 (Skolverket, 2003) och Lpfö 98 (Skolverket, 2005) beskrivs att skolans sätt att bemöta pojkar och flickor formar deras uppfattning av vad som är manligt respektive kvinnligt. Detta gör att pedagogens roll ges en djupare innebörd än att vara just bara pedagog. Det handlar även om att vara en förebild, medvetet eller omedvetet, i vad som är manligt och kvinnligt. I uppsatsens inledning presenteras Molloy's (1992) tankar kring att pedagogen förmedlar kunskaper inte bara genom ord utan även genom sina handlingar.

Resultaten från undersökningen visar att pedagogerna, i olika hög grad, fördelar talutrymmet ojämnt mellan pojkar och flickor. Kellys (1988) metaanalys visar att pedagoger som fått någon form av utbildning kring ett likabehandlande av pojkar och flickor fördelar talutrymmet mer jämlikt. Då detta är något som lyfts i styrdokumentet borde utbildning för lika behandling av pojkar och flickor vara något som prioriteras inom lärarutbildning och

fortbildning inom skolan. Som situationen är i dagens skola går flickorna miste om en stor del av pedagogens uppmärksamhet.

Om resultaten beaktas i samband med uppsatsens teoretiska utgångspunkter skulle pedagogens interaktionsmönster kunna medföra negativa konsekvenser främst för flickorna. Att pedagogen kommunicerar mindre med flickorna leder till att flickornas sociala samspel med pedagogen minskar. Enligt Vygotskij (Dysthe, 1996; Stensmo, 1994) är det sociala samspelet viktigt för individens utveckling. Flickornas mindre del i det sociala samspelet borde därmed leda till mindre möjligheter till individuell utveckling. Enligt Bakhtin (Dysthe, 1996) bildar individen sin självbild i kommunikation med andra. Flickornas mindre andel av kommunikationen med pedagogen kan även i detta fall leda till negativa konsekvenser då flickornas självbild inte har samma möjlighet till utveckling. De slutgiltiga konsekvenserna av flickornas färre interaktioner med pedagogen blir inte bara en konsekvens för den enskilda flickan i skolan utan även för flickorna som grupp i samhället.

7.2 Metoddiskussion

Författarna har tagit i beaktande att utformningen av observationerna kan ha påverkat resultatet. Efter pilotstudien upplevde författarna att observationerna kunde genomföras med en observatör, något som fungerade bra även under observationerna. Det går däremot inte att utesluta att två observatörer hade kunnat uppfatta ännu mer men samtidigt hade två observatörer kunnat ge en större störning i klassrummet. Att videofilma observationerna övervägdes eftersom detta hade underlättat analysen av resultaten. Videoinspelning hade gett ett material som var opåverkat av observatören men samtidigt hade videoinspelningen påverkat klassrummet i större grad än vad som nu gjordes.

Även undersökningsgruppens utformning kan ha påverkat resultaten i undersökningen. Inom undersökningsgruppen visade det sig finnas en spridning mellan de enskilda pedagogernas resultat. Denna spridning kan ha påverkat vid analysen av de sammanlagda resultaten och även vid diskussionen. Eftersom undersökningsgruppen endast bestod av tre pedagoger är det sannolikt att resultaten skulle ha kunnat bli annorlunda vid ett annat urval. Resultaten av uppsatsens undersökning visade sig överensstämma med resultaten från andra undersökningar (Kelly, 1988; C. Einarsson 2003). Om detta ökar trovärdigheten i undersökningen eller mest är en slump får vara en tolkningsfråga.

7.3 Slutsats

Undersökningen visar att det finns betydande individuella skillnader mellan de tre pedagogerna men samtidigt kan vissa generella drag utläsas. Resultaten från uppsatsens undersökning har visat att de intervjuade pedagogerna har som avsikt att kommunicera jämställt med pojkar och flickor. Pedagogernas avsikter överensstämmer med styrdokumentens direktiv kring jämställdhet. Pedagogernas faktiska agerande i klassrummet visade att en skillnad fanns i pedagogens kommunikation med pojkar och flickor. Detta yttrade sig främst genom att interaktionstillfällena fördelade sig ojämnt mellan pojkar och flickor. Därmed stämmer inte pedagogernas syn på sitt handlande överens med deras agerande. I relation till forskning som presenterats i uppsatsen stärks resultatens trovärdighet. Uppsatsens slutsats blir därmed att en medvetenhet kring genusfrågor inte garanterar ett genusmedvetet agerande.

7.3 Fortsatt forskning

Under arbetet med denna uppsats har ett flertal frågor, lämpliga för vidare forskning, väckts. Denna uppsats har fokuserat på pedagogens roll i kommunikationen med eleverna och pedagogens uppfattning av denna kommunikation. Intressant hade varit att undersöka hur eleverna uppfattar kommunikationen med pedagogen och om eleverna upplever att det är någon skillnad i pedagogens kommunikation med pojkar respektive flickor.

En faktor som denna uppsats inte belyst är om pedagogens kön har någon betydelse för kommunikationen med pojkar och flickor. I bearbetningen av materialet kunde vissa antydningar i detta område ses men undersökningens omfång och utformning gav inte möjligheten att vidare undersöka pedagogens köns betydelse för kommunikationen. För att kunna undersöka denna faktor på ett lämpligt sätt krävs en studie med ett större antal pedagoger.

Från början var vår ambition att även undersöka om det fanns några skillnader i interaktionens innehåll beroende på om pedagogen riktade sig till en pojke eller en flicka. Detta visade sig inte vara genomförbart i tidsplanen. Även metodvalet gjorde att det var svårt att studera denna faktor. Ett lämpligt metodval för att undersöka interaktionens innehåll hade varit observationer med kompletterande ljud- och/eller videoupptagning för att kunna bearbeta

materialet i efterhand. Att undersöka om det fanns några skillnader i interaktionens innehåll beroende på om pedagogen riktade sig till en pojke eller en flicka hade varit intressant eftersom kommunikationen då hade kunnat studeras på en annan nivå.

8 Avslutning

Oavsett vilka resonemang som förts och slutsatser som dragits i denna uppsats är detta ämnesområde inte bara svårt att undersöka utan det är även under ständig förändring. Detta uttrycks av Tallberg Broman (2002) på ett träffande sätt.

Genus och genusmönstren är starkt föränderliga. Vi kan registrera bilder och läsa av mönster. Dessa är dock tillfälliga, rörliga och kontextberoende. Några enhetliga sanningar kring genus, lärande och skola existerar inte.

Tallberg Broman, 2002, s 28

9 Sammanfattning

Denna uppsats syfte har varit att jämföra pedagogers avsikter i sin interaktion med pojkar och flickor med deras egentliga agerande i klassrummet och därmed synliggöra den eventuella diskrepansen mellan dessa. Uppsatsens teoretiska utgångspunkter var Vygotskijs teori om det sociala samspelets betydelse och Bakhtins dialogbegrepp. I forskningsbakgrunden gavs först en överblick av styrdokumentens riktlinjer kring jämställdhet i skolan. Därefter presenterades tidigare forskning inom området. Ett, med få undantag, genomgående drag i den presenterade forskningen var att pojkarna fick en större del av pedagogens interaktion med eleverna än flickorna fick. Syftet i förhållande till forskningsbakgrunden gav följande problemformulering:

- Hur tänker pedagoger om sin interaktion med elever ur ett genusperspektiv?
- Hur kommunicerar pedagoger med elever ur ett genusperspektiv?
- Hur förhåller sig ovanstående två frågeställningar till varandra?

För att undersöka det aktuella ämnesområdet gjordes observationer med kompletterande intervjuer med pedagoger. Undersökningen omfattade tre pedagoger som undervisade i år 4-6. Resultaten från uppsatsens undersökning visade att det fanns betydande skillnader mellan de tre pedagogernas interaktionsmönster med flickor och pojkar. Det sammanlagda resultatet från undersökningen visade att pedagogernas totala interaktion med eleverna fördelade sig ojämnt mellan pojkar och flickor. Pojkarna förfogade över 56 % av interaktionen med pedagogen medan flickorna förfogade över 44 %. Resultaten visade att pojkarna tog fler initiativ till interaktion med pedagogen än flickorna gjorde och även att pedagogen tog fler initiativ till interaktion med pojkarna än med flickorna. Resultaten visade även på skillnader i de tre pedagogernas kommunikationsmönster med eleverna. I intervjuerna framkom att pedagogerna värdesatte att vara rättvisa mot eleverna och att de ansåg det vara pedagogens ansvar att fördela talutrymmet rättvist. När resultaten analyserades framträdde en bild av att pedagogerna genomgående kommunicerade mer med pojkarna trots att de i intervjuerna menade att det var pedagogens ansvar att vara rättvis mot eleverna. I diskussionen förtydligades de tendenser som framträdde i analysen om att pedagogerna inte agerade i enlighet med sina avsikter. Pedagogens handlande leder till konsekvenser för eleverna, ett

resonemang som återkommer när uppsatsens teoretiska utgångspunkter beaktas. Uppsatsens slutsats blev att en medvetenhet kring genusfrågor inte garanterar ett genusmedvetet agerande.

Referenslista

- Berg, B. (2001) *Genuspraktika för lärare*. Stockholm: Lärarförbundet.
- Bjerrum Nielsen, H. & Rudberg, M. (1991) *Historien om flickor och pojkar. Könssocialisation i ett utvecklingspsykologiskt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur. ISBN: 91-44-30601-6
- Broady, D. (1981) *Den dolda läroplanen*. Stockholm: Symposion Bokförlag ISBN: 91-7696-000-5
- Denscombe, M. (2000) *Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur. ISBN: 91-44-01280-2
- Dysthe, O. (1996) *Det flerstämmiga klassrummet*. Lund: Studentlitteratur ISBN: 91-44-61631-7
- Einarsson, C. (2003) *Lärares och elevers interaktion i klassrummet. Betydelsen av kön, ålder, ämne och klasstorlek samt lärarens uppfattningar av interaktionen*. Linköping: Linköpings Universitet. ISBN: 91-7373-667-8
- Einarsson, J. & Hultman, T.G. (1984) *God morgon pojkar och flickor. Om språk och kön i skolan*. Malmö: Liber förlag. ISBN: 91-38-61327-1
- Ejeman, G. & Molloy, G. (1997) *Metodboken. Svenska i grundskolan*. Stockholm: Almqvist & Wiksell. ISBN: 91-21-14201-7
- Hedlin, M. (2006) *Jämställdhet – en del av skolans värdegrund*. Stockholm: Liber förlag. ISBN: 91-47-05323-2
- Karlsson, I. (2003) *Könsgestaltningar i skolan. Om könsrelaterat gränsupprätthållande, gränsuppluckrande och gränsöverskridande*. Linköping: Linköpings Universitet. ISBN: 91-7373-582-5
- Kelly, A. (1988) Gender differences in teacher-pupil interactions: a meta-analytic review. *Research in Education*, 39, 1-23.
- Kvale, S. (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur. ISBN: 91-44-00158-1
- Molloy, G. (1992) *God morgon Fröken. Ett samtal om makt, kön och lärarprofessionalism*. Almqvist & Wiksell. ISBN: 91-21-13538-X
- Skollagen med kommentarer 2002*. (2002) Stockholm: Förlagshuset Gothia AB. ISBN: 91-7205-328-3
- Skolverket. (2003) *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet Lpo 94*. Stockholm: Fritzes. ISBN: 91-85545-01-5

Skolverket. (2005) *Läroplan för förskolan Lpfö 98*. Stockholm: Fritzes. ISBN: 91-85545-00-7

Stensmo, C. (1994) *Pedagogisk filosofi*. Lund: Studentlitteratur. ISBN: 91-44-37941-2

Tallberg Broman, I. (2002) *Pedagogiskt arbete och kön. Med historiska och nutida exempel*. Lund: Studentlitteratur. ISBN: 91-44-01805-3

Vetenskapsrådet. (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Vetenskapsrådet. ISBN: 91-7307-008-4

Öhrn, E. (1990) *Könsmönster i klassrumsinteraktion. En observations- och intervjustudie av högstadielärares lärarkontakter*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis ISBN: 91-7346-230-6

Öhrn, E. (2004) *Könsmönster i förändring? – en kunskapsöversikt om unga i skolan*. Stockholm: Fritzes. ISBN: 91-89314-73-5

Bilaga 1. Observationsschema

Från	Till	+	-	0

Bilaga 2. Intervjumall

Introduktionsfrågor

- Under hur lång tid har du arbetat som pedagog?
- Vilken utbildning har du?
- Vilka åldrar har du undervisat i?
- Under hur lång tid har du haft din nuvarande undervisningsgrupp?

Intervjufrågor

Upplever du att det finns skillnader i pojkars och flickors talutrymmen i klassrummet?

Med talutrymme menar vi dels det offentliga samtalet och dels det privata samtalet med pedagogen.

* Om du ser till din egen klass, har pojkars och flickors talutrymmen förändrats med tiden (åldern)?

* Finns det skillnader beroende på undervisningssituation, ex. ämne eller grupperingar?

* Anser du att pojkar och flickor själva *tar* sig talutrymme eller är det pedagogen som *ger* pojkar och flickor talutrymme?

* Upplever du att du ger lika mycket kritik till flickor respektive pojkar?

* Upplever du att du ger lika mycket uppmuntran till flickor respektive pojkar?

* Hur tror du att flickor respektive pojkar uppfattar kommunikationen i klassrummet?

Med kommunikation menar vi det talutrymme den enskilde eleven får/tar i klassrummet.

* Spelar det någon roll för kommunikationen i klassrummet om pedagogen är man eller kvinna?

Kan pedagogens ålder spela någon roll, eller är det helt en fråga om personlighet?

* Har du tidigare funderat på din kommunikation med pojkar och flickor?

I så fall i vilken situation?

Anser du att din kommunikation med pojkar och flickor behöver förbättras?

Bilaga 3. Observationssammanställning

Observation 1, pedagog 2

Tid: 8.10-8.45

Lektionens innehåll: Svenska

År: 5-6

Antal elever: 6 pojkar, 2 flickor

Totalt antal interaktion mellan pedagog och elev: 44

Antal interaktion på pedagogens initiativ: 17

Till flickor: 6

Till pojkar: 11

Antal interaktioner på elevens initiativ: 27

Från flickor: 13

Från pojkar: 14

Totalt antal repliker från pedagogen: 65

Till flickor: 23

Av dessa 0 uppmuntran/beröm

Av dessa 0 kritik/tillrättavisningar

Till pojkar: 42

Av dessa 0 uppmuntran/beröm

Av dessa 0 kritik/tillrättavisningar

Observation 2, pedagog 2

Tid: 8.45-9.20

Lektionens innehåll: Svenska

År: 5-6

Antal elever: 9 pojkar, 8 flickor

Totalt antal interaktion mellan pedagog och elev: 41

Antal interaktion på pedagogens initiativ: 13

Till flickor: 3

Till pojkar: 10

Antal interaktioner på elevens initiativ: 28

Från flickor: 10

Från pojkar: 18

Totalt antal repliker från pedagogen: 90

Till flickor: 24

Av dessa 0 uppmuntran/beröm

Av dessa 1 kritik/tillrättavisningar

Till pojkar: 66

Av dessa 2 uppmuntran/beröm

Av dessa 2 kritik/tillrättavisningar

Observation 3, pedagog 2

Tid: 9.50-10.50

Lektionens innehåll: SO

År: 6

Antal elever: 11 pojkar, 6 flickor

Totalt antal interaktion mellan pedagog och elev: 83

Antal interaktion på pedagogens initiativ: 24

Till flickor: 5

Till pojkar: 19

Antal interaktioner på elevens initiativ: 59

Från flickor: 7

Från pojkar: 52

Totalt antal repliker från pedagogen: 121

Till flickor: 22

Av dessa 0 uppmuntran/beröm

Av dessa 0 kritik/tillrättavisningar

Till pojkar: 99

Av dessa 0 uppmuntran/beröm

Av dessa 5 kritik/tillrättavisningar

Observation 4, pedagog 3

Tid: 9.55-10.55

Lektionens innehåll: Teknik

År: 5

Antal elever: 3 pojkar, 6 flickor

Totalt antal interaktion mellan pedagog och elev: 81

Antal interaktion på pedagogens initiativ: 24

Till flickor: 16

Till pojkar: 8

Antal interaktioner på elevens initiativ: 57

Från flickor: 44

Från pojkar: 13

Totalt antal repliker från pedagogen: 152

Till flickor: 98

Av dessa 0 uppmuntran/beröm

Av dessa 1 kritik/tillrättavisningar

Till pojkar: 54

Av dessa 0 uppmuntran/beröm

Av dessa 2 kritik/tillrättavisningar

Observation 5, pedagog 1

Tid: 8.00-9.00

Lektionens innehåll: Morgonsamling med planering

År: 4

Antal elever: 6 pojkar, 5 flickor

Totalt antal interaktion mellan pedagog och elev: 96

Antal interaktion på pedagogens initiativ: 59

Till flickor: 23

Till pojkar: 36

Antal interaktioner på elevens initiativ: 37

Från flickor: 6

Från pojkar: 31

Totalt antal repliker från pedagogen: 194

Till flickor: 55

Av dessa 1 uppmuntran/beröm

Av dessa 0 kritik/tillrättavisningar

Till pojkar: 139

Av dessa 12 uppmuntran/beröm

Av dessa 1 kritik/tillrättavisningar

Observation 6, pedagog 3

Tid: 8.00-8.40

Lektionens innehåll: Morgonsamling med planering

År: 5-6

Antal elever: 7 pojkar, 6 flickor

Totalt antal interaktion mellan pedagog och elev: 58

Antal interaktion på pedagogens initiativ: 33

Till flickor: 15

Till pojkar: 18

Antal interaktioner på elevens initiativ: 25

Från flickor: 5

Från pojkar: 20

Totalt antal repliker från pedagogen: 118

Till flickor: 53

Av dessa 0 uppmuntran/beröm

Av dessa 0 kritik/tillrättavisningar

Till pojkar: 65

Av dessa 0 uppmuntran/beröm

Av dessa 12 kritik/tillrättavisningar

Observation 7, pedagog 1

Tid: 9.40-10.45

Lektionens innehåll: Tema – Astrid Lindgren

År: 4

Antal elever: 7 pojkar, 5 flickor

Totalt antal interaktion mellan pedagog och elev: 109

Antal interaktion på pedagogens initiativ: 61

Till flickor: 24

Till pojkar: 37

Antal interaktioner på elevens initiativ: 48

Från flickor: 25

Från pojkar: 23

Totalt antal repliker från pedagogen: 227

Till flickor: 75

Av dessa 1 uppmuntran/beröm

Av dessa 0 kritik/tillrättavisningar

Till pojkar: 152

Av dessa 12 uppmuntran/beröm

Av dessa 8 kritik/tillrättavisningar